

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА
У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ»**

**Студентки 2 курсу, 1-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа
та страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Ізюк
Вікторії
Володимирівни**

**Науковий керівник
к.е.н., старший дослідник**

**Адаменко
Ірина Петрівна**

**Гарант освітньої програми
д.е.н., професор**

**Макогон
Валентина Дмитрівна**

**Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ	
1.1. Роль фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання	6
1.2. Зарубіжний досвід фінансово-бюджетної політики	14
РОЗДІЛ 2. ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ	
2.1. Фінансово-бюджетна політика щодо формування дохідної частини бюджету	22
2.2. Фінансово-бюджетна політика щодо планування видаткової частини бюджету	34
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ	
3.1. Вплив фінансово-бюджетної політики на економічне зростання	40
3.2. Пріоритетні завдання бюджетної політики у системі державного регулювання економіки	48
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	63
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансово-бюджетна політика має ґрунтуватись на використанні сукупності заходів грошово-кредитного регулювання, реалізації виваженої бюджетної політики для забезпечення економічного зростання, достатньо низького рівня інфляції. З метою активізації структурних змін в економіці важливим є застосування збалансованого підходу до формування бюджету. Фіскальна політика має адаптивно реагувати на економічну циклічність за необхідності досягнення позитивного бюджетного балансу в умовах відновлення росту валового внутрішнього продукту. Особливого значення набувають питання запровадження державного стратегічного та перспективного бюджетного планування. Формування прогнозних бюджетних показників має узгоджуватись з державною фінансовою стратегією.

Серед вагомих досліджень зарубіжних вчених у сфері формування фінансово-бюджетної політики слід назвати праці: Дж. Б'юкенена, Р. Дорнбуша, Дж. М. Кейнса, П. Кругмана, А. Лаффера, Р. Масгрейва, Д. Рікардо, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стігліца, В. Танзі, С. Фішера, М. Фрідмана, Дж. Хікса, Г. Шахової.

Питанням фінансово-бюджетної політики, посилення результативності її впливу на економічний розвиток країни присвячені праці вітчизняних вчених: Т. Боголіб, О. Василика, А. Гриценка, І. Запатріної, Л. Лисяк, І. Лук'яненко, І. Луніної, І. Лютого, А. Мазаракі, В. Опаріна, А. Соколовської, Д. Полозенка, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія та інших.

Разом з тим на сучасному етапі постає необхідність обґрунтування основних засад формування фінансової політики на середньострокову перспективу з урахуванням динамічності зовнішньоекономічної кон'юнктури.

Метою дослідження є розкриття теоретичних засад та удосконалення методологічних положень формування фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

- визначити роль фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання;
- узагальнити та систематизувати зарубіжний досвід фінансово-бюджетної політики;
- здійснити аналіз фінансово-бюджетної політики щодо формування дохідної частини бюджету;
- здійснити аналіз фінансово-бюджетної політики щодо планування видаткової частини бюджету;
- визначити вплив фінансово-бюджетної політики на економічне зростання
- обґрунтувати пріоритетні завдання бюджетної політики у системі державного регулювання економіки.

Об'єктом дослідження є фінансово-бюджетна політика як складова системи державного регулювання економіки.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання формування та реалізації фінансово-бюджетної політики як інструменту регулювання економічного розвитку в умовах інституційних перетворень фінансової системи.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність методів і підходів, що дозволило реалізувати концептуальну єдність дослідження. Діалектичний, системний та структурний методи використано при розкритті економічної сутності фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено та систематизовано підходи до формування та реалізації фінансово-бюджетної політики у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою. Методи аналітичної оцінки та економічного моделювання використано при удосконаленні підходів до розвитку системи фінансових інструментів державного регулювання економіки. При обґрунтуванні

пріоритетних завдань бюджетної політики у системі державного регулювання економіки застосовано методи наукового абстрагування і синтезу.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти з питань формування та реалізації бюджетної, податкової, митної, монетарної політики, статистичні та аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної фіскальної служби України, Державної казначейської служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України, Рахункової палати України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті за темою «Фінансово-бюджетна політика у системі державного регулювання економіки» та опубліковано у збірнику наукових праць студентів заочної форми навчання Київського національного торговельно-економічний університету.

Обсяг та структура роботи. Випускна кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Роль фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання

В умовах економічних перетворень, посилення впливу екзогенних чинників на соціально-економічний розвиток країни важливим є підвищення дієвості фінансово-бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Одним з вагомих показників, що впливають на рівень макроекономічної стабільності та визначають результативність подальших економічних перетворень є боргова стійкість. Значна залежність фінансової системи від зовнішніх запозичень може крім стимулювання економічного зростання посилити негативні тенденції та дисбаланси у розвитку суспільства. З огляду на зазначене, важливим є розробка та реалізація виваженої боргової, бюджетної, грошово-кредитної політики держави. Доцільним є забезпечення сприятливих умов для поступового збільшення частки високотехнологічної та наукоємної економіки в загальній структурі, формування відповідного балансу між забезпеченням пріоритетних заходів фінансово-бюджетної політики та збалансованістю бюджетної системи.

У вітчизняній економічній науці немає однозначного формулювання терміну для визначення фінансово-бюджетної політики. Наявні підходи визначають базові характеристики поняття.

Так О. Василик визначає поняття фінансово-бюджетна політика як сукупність заходів держави щодо регулювання державних витрат і податків для досягнення рівня зайнятості й подальшого економічного росту [1].

В. Федосов, В. Опарін акцентують увагу на практичних аспектах фінансово-бюджетної політики, наголошуючи, що вона спрямована на формування бюджету держави, його збалансування та розподіл бюджетних коштів, і до бюджетної політики відносять визначення засад бюджетного

устрою країни, бюджетної системи та міжбюджетних відносин. За такої позиції авторів основою фінансово-бюджетної політики є фінансова доктрина, сутність якої полягає в розробці основних напрямів бюджетування [6].

На думку І. Чугунова, інститут фінансово-бюджетного регулювання має ґрунтуватися на сукупності форм, засобів, механізмів формування та реалізації завдань бюджетної політики, які визначають умови взаємовідносин учасників бюджетного процесу. Основними пріоритетними напрямами розвитку бюджетної системи є запровадження середньострокового бюджетного планування у розрізі головних розпорядників бюджетних коштів, бюджетних програм; удосконалення методологічних засад програмно-цільового методу планування бюджету; застосування дієвих підходів управління державними фінансами. Однією з основних цілей бюджетної політики є забезпечення стійкого довготривалого економічного зростання, створення сприятливого інвестиційного середовища, достатньо високого рівня соціально-економічного розвитку суспільства з урахуванням збалансованості державних фінансів, що реалізується через інститути бюджетного регулювання [8].

Отже, фінансово-бюджетну політику варто розглядати як складову системи державного регулювання економіки, що передбачає використання інституційних механізмів, інструментів, важелів, форм фінансової архітекτονіки з метою забезпечення макроекономічної стабілізації, передумов для стійкого економічного зростання та збалансованого розвитку суспільних відносин.

В умовах трансформаційних процесів проблема вдосконалення і реалізації ефективної фінансово-бюджетної політики набуває особливої актуальності. У свою чергу, ефективна політика держави повинна визначити оптимальний рівень податкового навантаження, що забезпечує максимальний ефект оподаткування, дотримуючись при цьому інтересів держави і платників податків, а також найбільш раціонально оптимізувати державні доходи, використовуючи належні джерела їх отримання та з іншого боку – передбачити обґрунтоване використання державних коштів.

Фінансово-бюджетна політика країни є більш залежною від зовнішньоекономічних факторів, що зумовлює подальшу необхідність удосконалення фінансової системи.

Формування фінансової політики держави, у тому числі в частині регулювання бюджетних доходів та видатків, дефіциту бюджету, державного боргу, валютного курсу, відбувається з урахуванням сукупності зовнішніх чинників, що спрямовано на посилення інвестиційної привабливості країни для міжнародного капіталу, підвищення конкурентоспроможності національних товарів на світових ринках, дотримання рекомендацій міжнародних фінансових організацій для отримання кредитування. Механізм реалізації державного регулювання економіки передбачає врахування національних інтересів. На сучасному етапі вдосконалення економічної політики держави важливим завданням фінансової системи є забезпечення оптимального розподілу валового внутрішнього продукту між її складовими та фінансово-економічних ресурсів між економічними суб'єктами, що спрямовано на стимулювання розвитку національної економіки.

Найбільш дієвими складовими системи фінансового регулювання є податкове, бюджетне, грошово-кредитне регулювання та макропруденційна політика. Рецесія внесла корективи у розробку фінансової політики та зумовила зміну підходів щодо ролі державного фінансового регулювання у забезпеченні умов для макроекономічної стабілізації. Разом з тим підтримка позитивної динаміки за допомогою фінансово-бюджетної політики держави має доволі обмежені можливості, тому для посилення рівня результативності заходів фінансового регулювання необхідним є проведення структурних реформ економіки та соціальної сфери.

Пріоритетними напрямками реалізації фінансово-бюджетної політики є забезпечення збалансованості бюджету, послаблення боргового навантаження на бюджет, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, проведення податкової реформи.

В умовах обмеженого доступу до залучення державних запозичень на зовнішніх ринках фінансового капіталу з метою фінансування бюджетного дефіциту держава збільшила обсяг запозичень шляхом розміщення облігацій внутрішньої державної позики. Основними завданнями управління державним боргом визначено: забезпечення можливості мобілізації необхідних коштів для виконання державою функцій та здійснення платежів за державним боргом, фінансування потреб держави з мінімально можливим рівнем витрат у середньостроковій перспективі та за умови мінімізації ризиків, оптимізація структури державного боргу в бік збільшення частки державних запозичень на внутрішньому фінансовому ринку за видами ставок і строками запозичення.

В останні роки державою здійснено заходи, спрямовані на удосконалення нормативно-правової бази з питань управління державним боргом, у тому числі з метою зменшення ризиків у сфері управління державним боргом та забезпечення мінімізації втрат бюджетних коштів під час управління державними борговими зобов'язаннями. Незважаючи на реалізацію фінансових заходів щодо зміцнення фінансової стійкості бюджетної системи та зниження рівня розбалансованості бюджету, держава зіткнулась із системними економічними ризиками втрати макроекономічної стабільності, що насамперед пов'язано із зростанням боргового навантаження на бюджет, ослабленням національної грошової одиниці, розбалансованістю пенсійної системи. Процеси відновлення економічного зростання та зниження показника інфляції потребують проведення виваженої та збалансованої бюджетної політики, чого можна досягти із встановленням бюджетних правил, співпрацею із міжнародними фінансовими інститутами та реалізацією системних інституційних реформ. Удосконалення фінансово-бюджетної політики необхідно здійснювати з урахуванням соціально-економічних потреб суспільства, тенденцій економічного зростання, посиленням дієвості механізму міжбюджетного регулювання, покращанням якісного рівня макроекономічного прогнозування, підвищенням рівня обґрунтованості рішень щодо координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, що сприятиме

збалансованому розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць.

Розробка заходів фінансової політики залежить від поставлених завдань, які потребують вирішення на певному етапі розвитку. Необхідним є посилення рівня взаємозв'язку прогнозування показників бюджету із пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку країни, розширення можливостей застосування монетарних, бюджетних, податкових, митних, тарифних інструментів регулювання для досягнення визначених цілей державної фінансової політики. Підвищення обґрунтованості економічних рішень у сфері управління фінансовою системою потребує удосконалення модельного інструментарію з використанням сукупності стохастичних методів.

Одним із найбільш дієвих інструментів фінансової політики є податкова політика. Держава забезпечує необхідні джерела фінансування соціальної сфери, створює відповідні умови для структурних перетворень економіки та стимулювання економічного зростання. Основним завданням податкового регулювання як інструменту впливу на економічні процеси є встановлення певного оптимального рівня оподаткування та механізму адміністрування податків, що забезпечать поєднання інтересів платників податків та держави. Варто зазначити, дані інтереси є динамічними та значною мірою адаптуються до умов реалізації моделі соціально-економічного розвитку країни і пріоритетів розвитку суспільства в цілому. Податкова політика має реагувати на зростання видаткової частини бюджету при необхідності утримання індикативних значень дефіциту бюджету, при чому збільшення податкових надходжень має відбуватись з мінімізацією деструктивного впливу на ділову активність економічних агентів. Крім того, з урахуванням підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом Україна взяла на себе зобов'язання щодо послідовної зміни структури оподаткування, яка функціонує в країнах членах ЄС, підвищення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до рівня відповідних країн-членів, з якими спільний кордон, імплементації принципів прозорості механізму податкового адміністрування, удосконалення механізму

та процедури бюджетного відшкодування податку на додану вартість, активізації боротьби з ухиленням від оподаткування.

Виважена політика у сфері формування доходів бюджету та податкового регулювання обумовлює посилення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках збуту товарів і послуг та національної економіки в цілому, покращує інвестиційний рейтинг держави. З метою забезпечення дієвої реалізації регулюючої функції податків та сприянню збалансованому економічному зростанню доцільним є використання сукупності інструментів податкового регулювання з урахуванням цілей макроекономічної політики. Для пожвавлення ділової активності та економічного розвитку в умовах трансформаційних перетворень важливим є застосування заходів стимулюючого характеру.

Інструменти монетарного регулювання повинні забезпечити відповідну грошову пропозицію для розширеного відтворення розвитку економіки. Результативність грошово-кредитного регулювання у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою відрізняється значною волатильністю. Центральні банки з огляду на економічну ситуацію переглядають цілі, функції та інструменти грошово-кредитного регулювання. До настання фінансово-економічної рецесії у розвинутих країнах світу реалізовувалось проциклічне грошово-кредитне регулювання.

З метою фінансової стабілізації, відновлення економіки і збереження стабільності в наступний період центральними банками країн з розвинутою економікою реалізовано відповідну сукупність заходів, спрямованих на зміну грошової маси, обсягу кредитів, рівня процентних ставок та інших показників грошового обігу і ринку фінансового капіталу. Традиційне грошово-кредитне регулювання передбачає підтримку ринкової ставки міжбанківського кредитування на певному цільовому рівні, піднімаючи або знижуючи облікову процентну ставку. Центральний банк може досягати своєї цільової процентної ставки шляхом проведення операцій на ринку позикових капіталів за рахунок купівлі або продажу державних облігацій у банків і інших фінансових

організацій. Купуючи або продаючи облігації, центральні банки змінюють кількість грошей в обігу і ставки прибутковості за державними облігаціями, тим самим впливаючи на короткострокову кредитну ставку.

Характерною особливістю грошово-кредитного регулювання є формування та реалізація цільових програм з викупу активів, в першу чергу неліквідних, що стало альтернативним заходом до зниження облікової ставки. Реалізація даних заходів вплинула на коректування та зміну фінансової стратегії та одержала назву програми «кількісного пом'якшення», що є формою нетрадиційного грошово-кредитного регулювання. Проведення часткової націоналізації фінансових інститутів, розширення впливу державного фінансового регулювання стали необхідними заходами для макроекономічної стабілізації та відновлення позитивної економічної динаміки.

Систематизувавши заходи грошово-кредитного регулювання виділемо основні напрями: підвищення рівня поточної ліквідності банківської системи за рахунок істотного зниження ставок рефінансування і значного збільшення лімітів рефінансування комерційних банків; викуп у фінансових інститутів проблемних активів з низькою поточною ліквідністю для поліпшення стану їх балансів і розширення можливостей кредитування економіки; здійснення державних інвестицій в капітал системних фінансових інститутів з метою запобігання їх банкрутству і забезпечення можливостей для нормального функціонування; надання державної гарантійно-страхової підтримки операцій фінансових інститутів з метою подолання кризи довіри та активізації ринків капіталу.

На нашу думку, вагомим завданням грошово-кредитного регулювання є створення відповідних стимулів для відновлення економічного зростання шляхом використання інструментів процентної політики, реалізації заходів щодо повернення валютної виручки в країну, стабілізації банківської системи. На етапі сучасних економічних перетворень, політика Національного банку щодо стабілізації міжбанківського валютного ринку потребує комплексного та виваженого поєднання ринкових та адміністративних заходів. Враховуючи

показники боргової стійкості фінансової системи та необхідність залучення нових державних запозичень для рефінансування державного боргу та фінансування бюджету, необхідним є посилення рівня узгодженості грошово-кредитної та бюджетної політики із визначенням впливу емісії боргових зобов'язань на стан фінансового ринку країни. Потребує удосконалення механізм рефінансування банків.

На основі проведеного дослідження фінансово-бюджетна політика розглядається як складова системи державного регулювання економіки, що передбачає використання інституційних механізмів, інструментів, важелів, форм фінансової архітектури з метою забезпечення макроекономічної стабілізації, передумов для стійкого економічного зростання та збалансованого розвитку суспільних відносин.

Удосконалення фінансово-бюджетної політики необхідно здійснювати з урахуванням соціально-економічних потреб суспільства, тенденцій економічного зростання, посиленням дієвості механізму міжбюджетного регулювання, покращанням якісного рівня макроекономічного прогнозування, підвищенням рівня обґрунтованості рішень щодо координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, що сприятиме збалансованому розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Розробка заходів фінансової політики залежить від поставлених завдань, які потребують вирішення на певному етапі розвитку.

На даний час важливими та пріоритетними напрямами реалізації фінансово-бюджетної політики є: забезпечення збалансованості бюджету, послаблення боргового навантаження на бюджет, стимулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, проведення податкової реформи. Необхідним є посилення рівня взаємозв'язку прогнозування показників бюджету із пріоритетними напрямами соціально-економічного розвитку країни, розширення можливостей застосування монетарних, бюджетних, податкових, митних, тарифних інструментів регулювання для досягнення визначених цілей державної фінансової політики. Вагомим завданням грошово-кредитної

політики є створення відповідних стимулів для відновлення економічного зростання шляхом використання інструментів процентної політики, реалізації заходів щодо повернення валютної виручки в країну, стабілізації банківської системи.

1.2. Зарубіжний досвід фінансово-бюджетної політики

Характер сучасного стану науково-технічного прогресу, поширення та поглиблення інтеграційних і глобалізаційних процесів посилюють економічну взаємозалежність країн світу. Сутність цієї залежності, місце та роль країни у світовій фінансовій системі визначаються фінансовими можливостями економіки. Процеси глобалізації, що відбуваються у світі, призводять до зростання залежності національних економік від світової системи та підвищують можливість зовнішньоекономічних загроз. Невизначеність і ризики, характерні для ринкової економіки в цілому, приймають небезпечний характер в умовах економічних спадів. Дані явища характерні для різних сторін економічної системи, в тому числі і для фінансово-бюджетної політики.

У середньостроковій перспективі тривають активні пошуки напрямів вдосконалення фінансово-бюджетної політики, яка забезпечує економічне зростання, виходячи з принципу збалансованості, що гарантує поряд з економічним розвитком соціальну спрямованість економічної політики країни. У даних умовах науковий аналіз фінансово-бюджетної політики, її соціальних пріоритетів та механізмів в країнах з розвинутою та трансформаційною економікою має особливо важливе значення та актуальність.

У даний час ЄС знаходиться в стані масштабної трансформації, претендуючи на те, щоб зміцнити свої позиції потужного центру розвинутої економіки. Багато в чому досягнення даної мети залежить від успіху вироблення єдиної соціально-економічної моделі фінансової політики країн Європейського Союзу, яка передбачає, поряд з реформою бюджетної політики, зміни у сфері трудових відносин та соціального забезпечення. Від цього

залежить конкурентоспроможність ЄС в умовах глобалізації та здатність протистояти кризам.

Важливим аспектом формування фінансово-бюджетної політики зарубіжних країн є напрацювання та подальше дотримання фіскальних правил. В Європейському Союзі діє процедура регулювання надмірного розміру дефіциту (Excessive Deficit Procedure), яка вперше була визначена Маастрихтською угодою та передбачає дотримання двох базових бюджетних нормативів щодо показників дефіциту бюджету в межах до 3 відсотків від валового внутрішнього продукту та державного боргу, який не має перевищувати 60 відсотків від валового внутрішнього продукту. Stability and Growth Pact також передбачає можливості тимчасового перевищення значень приведених показників у визначених випадках на кшталт рецесії, структурних економічних трансформацій тощо.

Бюджет ЄС формується як бездефіцитний, а доходи включають сплачені митні платежі та сільськогосподарські мита (або так звані традиційні власні ресурси), платежі ПДВ та обов'язкові внески країн-членів відповідно до розмірів їх ВВП. Система власних коштів (у розмірі понад 100 млрд євро на рік) складається з, по-перше, традиційних фінансових надходжень від митних платежів і зборів (імпорту промислових товарів, сільськогосподарської продукції і, особливо, цукру із третіх країн до ЄС), що становить приблизно 11,7% всіх коштів, по-друге, податку на додану вартість, який отримується від застосування єдиних ставок на погоджену загальними положеннями основу вирахування цього податку кожної країни-члена ЄС (тобто, на їх взаємний товарообіг) - приблизно 14,1% всіх коштів, і, по-третє, певної частки власних коштів з бюджету кожної країни-члена ЄС, що складає приблизно 73,4% всіх власних коштів у бюджеті ЄС (інші 0,8% власних коштів у бюджеті ЄС надходять із інших джерел). При цьому загальна сума власних коштів не повинна перевищувати 1,24% валового національного продукту (ВНП) всіх країн-членів ЄС. Розмір податку на додану вартість у різні роки коливався в межах від 1,4% до 1,0%. Крім цих обов'язкових внесків, дохідна частина

бюджету ЄС складається з додаткових надходжень: дивідендів за цінними паперами, відсотків з позик, різних штрафів та ін. Принципово важливою статтею витрат є допомога недостатньо розвиненим регіонам всередині самого ЄС, так звана структурна допомога. Її зазвичай мають право використовувати всі регіони, рівень життя в яких є більше ніж на 25% нижче, ніж в середньому в ЄС. Також певні кошти з бюджету ЄС використовуються для сприяння розвитку транспортних комунікацій, енергетичних і комунікаційних мереж та деяких інших загальноєвропейських проектів. Таким чином, бюджетна політика Європейського Союзу формується в основному за рахунок ресурсів усіх країн-учасниць з урахуванням їх потреб, а існування економічного і валютного союзу сприяє ефективному проведенню бюджетної політики.

На відміну від країн ЄС, державний бюджет США можна вважати найбільш точним фінансовим вираженням сутності і характеру державного устрою і влади. Як і у всіх розвинених країнах, бюджет США виконує три основні функції. Історично найдавніша - апарат управління, армія, суди та ін.; друга виникла на рубежі XIX-XX ст. – перерозподіл доходів між соціальними верствами населення і територіями з метою забезпечення сприятливого соціального клімату, запобігання можливих вогнищ напруженості. Третя функція, яка одержала розвиток після кризи 1930-х років, полягає у використанні бюджету, як інструменту для стимулювання економічного зростання, підтримки умов розвитку підприємництва. Досвід США показує, що при успішно функціонуючій економіці держава не повинна і не може бути силою, яка протистоїть приватному сектору. Вона виконує роль природного і стабільного партнера в господарських справах і охоронця всіх укладів господарства.

Принципова особливість фінансово-бюджетної політики і бюджетної системи США – їхній нерозривний зв'язок зі станом економіки і господарською політикою держави. Розробка і прийняття рішень про проведення яких-небудь важливих економічних заходів у будь-якій сфері просто неможливі без їхнього узгодження з бюджетною політикою країни. І навпаки – всі американські

бюджетні заходи розробляються і проводяться в руслі загальноекономічної державної стратегії.

При вивченні бюджету як економічної категорії слід вести мову про сукупності економічних відносин, що виникають у процесі створення, розподілу і використання державного централізованого фонду грошових коштів. У США державний бюджет являє собою фінансовий план президента, як керівника країни, з використання коштів і вказівки стосовно пріоритетів федерального уряду, а бюджетна система являє собою сукупність взаємозв'язаних елементів правового, фінансового та організаційного характеру. Управління бюджетною системою здійснюється через бюджетний механізм та його елементи: бюджетне планування та організацію, бюджетне регулювання і контроль. Саме використання елементів бюджетного механізму дозволяє організувати бюджетний процес зі складання і виконання бюджетів усіх рівнів. У той же час для забезпечення успішного функціонування бюджетного механізму необхідно чітко й ефективно його управління, яким може бути бюджетний менеджмент, що сприяє ефективному управлінню бюджетними ресурсами на всіх рівнях управління.

Для зменшення дефіциту державного бюджету використовуються державні та інші облигації, які є фінансовими інструментами фондових бірж. Значне зростання розмірів державного боргу активізує випуск урядами цінних паперів. Ще одним несприятливим фактором, що впливає на формування доходів бюджету, є світова інфляція. США – країна з постійно зростаючим дефіцитом державного бюджету, є одним з основних учасників ринку позичкового капіталу. Основними зовнішніми кредиторами є країни Східної Азії, які, у свою чергу, поставляють США дешеві товари. Для світових інвесторів існує ризик, пов'язаний з мінливістю фіскальної політики США. Оскільки прийнята політика може вплинути на внутрішню вартість виражених у доларах активів із-за поєднання премій за ризик та інфляції. В результаті процентні ставки повинні істотно вирости, щоб компенсувати інвесторам, включаючи управляючих портфелями резервів і суверенними фондами, дану

небезпеку.

Структура видатків державного бюджету регулює розміри попиту і капіталовкладень, галузеву і регіональну структури економіки, національну конкурентоздатність на світових ринках. До зовнішньоекономічних аспектів політики бюджетних витрат слід віднести: витрати на кредитування експорту, страхування експортних кредитів і вивезення державного капіталу; витрати, що стимулюють експорт і в довгостроковому плані поліпшують платіжний баланс, а також відкривають для економіки країни нові зарубіжні ринки; витрати, що сприяють зміцненню національної валюти, забезпеченню поставок на внутрішній ринок необхідних товарів із-за кордону.

Практично неможливо уявити собі державу, у якій бездоганно працюють всі фінансово-економічні важелі, які стимулюють приплив коштів у бюджет, а державні витрати не перевищують доходів. Як свідчить світовий досвід, прикладів країн, у яких оптимально вирішені проблеми бюджетного дефіциту, небагато - це, насамперед, Німеччина, Японія і Швейцарія.

У Японії прийнята і реалізується національна програма створення інформаційного суспільства. Важлива роль у даній програмі відводиться фінансовій системі. Фінансова система Японії складається з бюджету центрального уряду (загальний рахунок), бюджетів місцевої влади і спеціальних рахунків, які включають як спеціальні фонди, так і рахунки підприємств, служб, корпорацій, які належать центральним і місцевим органам влади. Доходи і витрати бюджету мають певне угруповання, яке включає розділи, статті й параграфи. Підготовка проекту бюджету здійснюється Міністерством фінансів і його департаментами, інші міністерства і відомства готують пропозиції щодо обсягу і структури своїх бюджетів, а також з деяких інших фінансових питань.

Спеціальні фонди Японії є складовою частиною спеціальних рахунків, які створювалися з 80-х років минулого століття. Світова фінансова криза спонукала уряд Японії у 2010 році розглянути можливість створення спеціального державного інвестиційного фонду для управління частиною

валютних резервів, других за обсягом у світі (після резервів Китаю). Друга ідея зосереджувалася на можливості поділу найбільшого у світі Урядового пенсійного інвестиційного фонду, під управлінням якого перебувають активи вартістю близько 160 трильйонів ієн (\$1,35 трильйона), щоб підвищити віддачу японських заощаджень.

Модель фінансово-бюджетної політики в Німеччині закріплює відносини співробітництва між законодавчою і виконавчою владою протягом усього процесу соціально-економічного регулювання. Також варто відзначити, що німецька модель пропонує вирішення проблеми розподілу бюджетних коштів між землями і центром. При повному пануванні центра в процесі прийняття бюджету і федерація, і землі мають свою, жорстко фіксовану законом, частку у використанні загальних бюджетних доходів країни, які врегульовані федеральним законодавством. Також використовується такий принцип бюджетного законодавства Німеччини, як вирівнювання фінансових можливостей, відповідно до якого менш дохідним землям надається фінансова допомога як з боку більш дохідних земель, так і з боку федерації.

У держбюджет включаються доходи і витрати трьох рівнів адміністративного управління – федерації (центрального бюджету), земель (регіональні бюджети) і громад (місцеві бюджети). Зведений (консолідований) держбюджет створюється шляхом додавання доходів і витрат бюджетів всіх трьох рівнів за винятком міжбюджетних трансфертів (субсидій, дотацій). На другому місці після державного бюджету країни за обсягами знаходяться спеціальні фонди, які є важливою і невід'ємною ланкою фінансової системи Німеччини. У фінансову систему країни також входять позабюджетні фонди, які перебувають у розпорядженні центрального уряду: Фонд вирівнювання тягаря війни, Фонд розвитку європейської економіки та інші цільові фонди.

Стан фінансово-бюджетної системи Китаю, як і економічні реформи, багато в чому зумовлені інтеграцією країни у світовий ринок – членством в таких організаціях, як СОТ (поки на пільгових умовах), МВФ, Світовий банк. Держава встановлює бюджет на п'яти рівнях. Проведена в останні кілька років

консолідація забезпечує широкі можливості для підтримки економіки за рахунок податково-бюджетної політики. Лібералізація економіки проявилася в переході від підрядних відрахувань до податкових форм виконання бюджетних зобов'язань. Пореформена бюджетна система КНР сьогодні спирається на місцеві, центральні та спільні податки, але основний внесок вносить до бюджету податок на додану вартість. Місцевій владі (як і центру) певний дохід приносять позабюджетні надходження, які відраховуються, головним чином, з прибутку державних підприємств.

Встановлення системи оцінки показників економічної та соціальної ефективності реалізації бюджетних програм сприяє оптимізації використання фінансових ресурсів, підвищує рівень та якість роботи виконавців цих програм, знижує неефективний розподіл бюджетних коштів як на державному, так і на місцевому рівнях. Оцінка ефективності формування та виконання бюджетних програм сприяє своєчасному виявленню негативних чинників і умов, що впливають на якісні і кількісні параметри цих програм. При цьому ефективність оцінки бюджетної програми безпосередньо залежить від раціональності і обґрунтованості використовуваних методів і інструментів.

У міжнародній практиці існують певні методи для оцінки ефективності бюджетних програм. Як один з основних інструментів розглядається метод аналізу витрат і вигод (CBA – cost-benefit analysis), сутність якого полягає у зіставленні досягнутого соціального ефекту та здійснених витрат. Основним недоліком цих методів є наявність встановлених обмежень, пов'язаних з використанням грошової оцінки при визначенні соціального ефекту.

Для оцінки бюджетної ефективності в світовій практиці використовується метод аналізу витрат і результативності (cost effectiveness analysis, CEA). Сутність цього методу полягає в оцінці бюджетної ефективності в натуральних (умовних) одиницях. Основним недоліком цього методу є відсутність обґрунтованих показників для оцінки перспективності та доцільності вкладення коштів у соціальну та економічну сфери.

У деяких дослідженнях зустрічаються варіанти використання методу

«витрати – ефективність», засновані на застосуванні індикаторів якості життя населення. Основними недоліками модифікаційних методів є суб'єктивний характер оцінки соціальних ефектів на державному та місцевому рівнях, відсутність обґрунтованих індикативних показників для оцінки ефективності реалізації бюджетних програм. Аналіз витрат і корисності – це метод, який зосереджує увагу на якості результатів проведення програм бюджетних витрат. Основним недоліком методу «витрати-корисність» є складність при визначенні системи показників для оцінки корисності надання конкретної соціальної послуги.

Таким чином, фінансово-бюджетна політика відіграє значну роль, як джерело економічного росту, причому первинною є політика витрат, а політика доходів повинна розроблятися, виходячи з конкретних умов всієї економіки і цілей, що стоять перед державою. Велике значення мають цільові програми, за допомогою яких держава може, вирішуючи конкретні завдання, створювати умови для економічного росту в країні. Оцінюючи стратегічне позиціонування, Україна знаходиться на етапі переходу до економічного зростання, що умовно відповідає стану країн Центрально-Східної Європи та передбачає подібність поточних цілей фінансово-бюджетної політики: запобігання надмірному погіршенню сальдо поточного рахунку, підвищення довіри до економіки, оптимізація зовнішніх запозичень. Практичний досвід застерігає від акумулювання державного боргу понад порогове значення, що не перевищує 30% від ВВП у порівняно сприятливі періоди економічного зростання.

РОЗДІЛ 2 ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ

2.1. Фінансово-бюджетна політика щодо формування дохідної частини бюджету

Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливими у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Бюджетні доходи необхідно розглядати передусім як фактор, що впливає на сукупне споживання через вплив на рівень дохідності соціальних груп і видів економічної діяльності. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання.

Згідно зі статтею 2 Бюджетного кодексу України доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ). Доходи бюджету відповідно до статті 9 Бюджетного кодексу України класифікуються за такими розділами: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти. Податковими надходженнями визнаються встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори. Неподатковими надходженнями визнаються доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; інші неподаткові надходження.

Трансферти є кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.

До доходів Державного бюджету України відповідно до статті 29 Бюджетного кодексу України включаються доходи бюджету, за винятком тих, що згідно із [статтями 64, 66, 69 та 71](#) цього Кодексу закріплені за місцевими бюджетами. До доходів загального фонду Державного бюджету України належать п'ятдесят відсотків податку на доходи фізичних осіб, що сплачується на території міста Києва; податок на прибуток підприємств (крім податку, визначеного [пунктом 2 частини першої статті 69](#) цього Кодексу); п'ятдесят відсотків збору за спеціальне використання води (крім збору за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення); п'ятдесят відсотків плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату, яка зараховується до загального фонду державного бюджету у повному обсязі); податок на додану вартість; акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (крім акцизного податку, визначеного [пунктом 1 частини третьої](#) цієї статті та [пунктом 6 частини першої статті 66](#) цього Кодексу), включаючи особливий податок на операції з відчуження цінних паперів та операцій з деривативами; акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (крім акцизного податку, визначеного [пунктом 2 частини третьої](#) цієї статті); вивізні мито; рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами природного газу територією України; рентна плата за транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами територією України; рентна плата за транзитне транспортування трубопроводами аміаку територією України; збір за користування радіочастотним ресурсом України; частина чистого прибутку (доходу) державних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до державного бюджету відповідно до закону, та дивіденди (дохід), нараховані на

акції господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна власність; кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до [Закону України "Про Національний банк України"](#); плата за розміщення тимчасово вільних коштів державного бюджету (крім коштів, отриманих вищими та професійно-технічними навчальними закладами від розміщення на депозитах тимчасово вільних бюджетних коштів, отриманих за надання платних послуг, якщо таким закладам законом надано відповідне право); кошти від санкцій (штрафи, пеня тощо), що застосовуються відповідно до закону (крім штрафів, визначених [пунктами 11, 12 і 13 частини першої статті 69](#) цього Кодексу); плата за надання адміністративних послуг; плата за ліцензії на певні види господарської діяльності (крім плати за ліцензії, визначеної у [частині першій статті 69](#) цього Кодексу); збір за видачу спеціальних дозволів на користування надрами та кошти від продажу таких дозволів; державне мито в частині, що відповідно до закону зараховується до державного бюджету; єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України; плата за надання державних гарантій та кредитів (позик), залучених державою, і плата за користування кредитами (позиками), залученими державою; плата за користування кредитом з державного бюджету; кошти від реалізації дорогоцінних металів та дорогоцінного каміння, отримані державною установою, уповноваженою на здійснення операцій з дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням; кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів; інші доходи, які у встановленому порядку зараховуються до загального фонду державного бюджету. Джерелами формування спеціального фонду Державного бюджету України в частині доходів є акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів в частині нафтопродуктів і транспортних засобів; акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів в частині нафтопродуктів і транспортних засобів; ввізне мито на нафтопродукти і транспортні засоби та шини до них; екологічний податок, що справляється за утворення радіоактивних відходів та тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад

встановлений особливими умовами ліцензії строк; судовий збір; тридцять відсотків грошових стягнень за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності; збір на соціально-економічну компенсацію ризику населення, яке проживає на території зони спостереження; власні надходження бюджетних установ, що утримуються за рахунок державного бюджету, у тому числі орендна плата за користування військовим майном, майном Національної академії наук України і галузевих академій наук, п'ятдесят відсотків орендної плати за користування іншим майном, що належить бюджетним установам, які утримуються за рахунок державного бюджету; надходження від реалізації матеріальних цінностей державного резерву; інші доходи, визначені законом про Державний бюджет України. Якщо законом встановлено новий вид доходу державного бюджету, його зарахування до загального чи спеціального фонду визначається законом про Державний бюджет України на період до внесення відповідних змін до цього Кодексу. Закон про Державний бюджет України може відносити на відповідний бюджетний період окремі види доходів загального фонду Державного бюджету України або їх частину, які визначені частиною другою (третьою) цієї статті до спеціального фонду Державного бюджету України.

Важливою частиною бюджетної політики є податкова політика, оскільки саме податки є основною складовою доходів бюджету, прямо та опосередковано здійснюють вплив на суспільний розвиток. Складові частини бюджету тісно взаємопов'язані: чим менше коштів у вигляді податків, обов'язкових платежів вилучаються державою із реального сектору економіки, тим активніше стимулюється у суспільстві підприємницька діяльність, розвиток виробничої сфери. Разом з тим, зменшення перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет не повинно впливати на інші функції бюджету, зокрема таку вагому як соціальна.

Податкова політика суттєво впливає на обсяг сукупного попиту, який складається із обсягу споживчого попиту, інвестиційного попиту та попиту держави.

Податкове навантаження є одним з основних фінансово-бюджетних показників, який суттєво впливає як на дохідну частину бюджетів усіх рівнів, так і на економічні процеси держави та адміністративно-територіальних одиниць. Від оптимальності визначення величини зазначеного показника залежить обсяг фінансових ресурсів для виконання державою і органами місцевого самоврядування відповідних соціально-економічних функцій, а також темпи економічного зростання у державі та регіонах.

Важливо відмітити, що термін “податкове навантаження” в економічній літературі з’являється практично одночасно з першими згадками та дослідженнями податків. Незважаючи на те, що питання оподаткування у XVI-XVII ст. не були виділені в самостійну галузь фінансової науки, у працях класиків політичної економії містяться положення щодо податкового навантаження, впливу податків на економічні процеси та добробут платників.

Таким чином ключовим моментом в дослідженні податкового навантаження є визначення основних принципів його розподілу. Найвагомим з них є принцип справедливості в оподаткуванні.

На даний час вважається, що саме справедливий та рівномірний розподіл податкового навантаження між сферами економіки, платниками є основою його оптимізації та шляхом до побудови ефективної, конкурентоздатної податкової системи. У соціумі будь-якої країни до податкової системи пред’являється низка загальноприйнятих вимог, зокрема сплата членами суспільства зі схожим рівнем доходів однакових розмірів податків, прогресивна шкала оподаткування. Ефективність функціонування податкової системи вимагає при формуванні планової суми доходів бюджету досягнення якомога меншого негативного впливу на економіку країни; прийнятні рівень видатків на адміністрування податкової системи та ступінь дотримання у суспільстві відповідного законодавства по сплаті податків. Податкова система має бути прозорою, що

передбачає простоту механізмів сплати податків, дотримання необхідних зобов'язань платниками.

До принципів на яких ґрунтується податкове законодавство України належать: загальність оподаткування - кожна особа зобов'язана сплачувати податки та збори, платником яких вона є згідно з законодавством; рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації - забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної, релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу; невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства; презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу; фіскальна достатність - встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями; соціальна справедливість - установлення податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків; економічність оподаткування - установлення податків та зборів, обсяг надходжень від сплати яких до бюджету значно перевищує витрати на їх адміністрування; нейтральність оподаткування - установлення податків та зборів у спосіб, який не впливає на збільшення або зменшення конкурентоздатності платника податків; стабільність - зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року; рівномірність та зручність сплати - установлення строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності

забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками; єдиний підхід до встановлення податків та зборів - визначення на законодавчому рівні усіх обов'язкових елементів податку.

Підвищення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Від ефективності системи формування доходів бюджету залежить обґрунтованість обсягу фінансових ресурсів, що залучаються для забезпечення виконання покладених на державу функцій та завдань. В умовах економічних перетворень важливим є формування прогнозних показників дохідної частини бюджету на коротко- та середньострокову перспективу виходячи із принципів макроекономічної стабільності та бюджетної стратегії економічного зростання країни.

Питання посилення дієвості механізму формування доходів бюджету набувають важливого значення в умовах інституційних змін розвитку фінансових процесів, підвищення ступеню глобалізації економічних перетворень. З огляду на зазначене, доцільним є подальше вдосконалення інструментів та важелів бюджетно-податкового регулювання, зокрема в частині посилення взаємозв'язку перспективного бюджетного планування з пріоритетними напрямками економічного розвитку країни.

Стабільність податкової системи багато в чому визначає наміри економічних агентів щодо реалізації своєї діяльності у середньостроковій перспективі. Встановлені правила введення підприємницької діяльності, дія механізмів захисту прав власності, прозорий механізм адміністрування податків, а також помірність їх ставок у розрізі груп платників є визначальними умовами для прийняття рішень щодо інвестування в проекти та розвиток бізнесу. Податкова система України з початком її створення перебуває у стані постійної трансформації, пошуку балансів між інтересами держави та платників податків, дифузії лібералізму та консервативного типу західноєвропейської моделі. Зазначене відображається у частій зміні кількості податків, їх ставок,

зміни порядку їх адміністрування, адаптації зарубіжного досвіду без відповідної апробації та розрахунку прогнозної величини результативності впроваджуваних заходів.

Важливим показником, який є відображенням рівня податкового навантаження на економіку, є питома вага перерозподілу валового внутрішнього продукту через доходну частину бюджету, а також через податкову систему. Встановлено, що середнє значення частки доходів зведеного бюджету в валовому внутрішньому продукті за період 2006-2018 років становить 29,70 відсотка. При цьому слід відзначити, що протягом аналізованого періоду відбувалось поступове збільшення значень даного показника, про що свідчать дані у розрізі періодів: у 2006-2018 роках – 27,67 відсотка, 2011-2013 роках – 30,49 відсотка, 2014-2018 роках – 30,94 відсотка (табл. 2.1). Зростання даного показника значною мірою викликано збільшенням показника податкових надходжень (які складають на сучасному етапі понад 80 відсотків у структурі доходної частини бюджету) у валовому внутрішньому продукті з середнього значення у розмірі 19,90 відсотка у 2006-2010 роках до 25,00 відсотків у 2014-2018 роках. Збільшення приведенного показника більш ніж на 5 відсоткових пунктів свідчить про доволі суттєві зміни податкової політики. Насамперед, відбулось суттєве збільшення фіскальної ефективності адміністрування податку на додану вартість. Частка податку у структурі доходів зведеного бюджету зросла з 20,76 до 30,13 відсотка, в свою чергу по відношенню до валового внутрішнього продукту показник зріс з 5,76 до 9,31 відсотка. Збільшення ролі податку у формуванні бюджетних доходів відбулось внаслідок дії трьох факторів: розширення бази податку, про що свідчить збільшення частки кінцевих споживчих витрат у валовому внутрішньому продукті; зменшення масштабів ухилення від його сплати і зловживань на відшкодуванні, що спостерігалось в окремих галузях економіки за офіційними даними Державної фіскальної служби та Міністерства фінансів України; нарощення державної заборгованості з відшкодування податку.

Показники доходної частини зведеного бюджету за період 2006-2018 років

	2006-2010		2011-2013		2014-2018		2001-2018	
	частка у ВВП, %	частка у доходах, %	частка у ВВП, %	частка у доходах, %	частка у ВВП, %	частка у доходах, %	частка у ВВП, %	частка у доходах, %
Доходи зведеного бюджету	27,67	100,00	30,49	100,0	30,94	100,00	29,70	100,00
податкові надходження, у тому числі:	19,90	71,91	22,78	74,71	25,00	80,80	22,56	75,81
податок на додану вартість	5,76	20,76	8,89	29,15	9,31	30,13	7,99	26,68
податок на доходи фізичних осіб	4,47	16,23	4,69	15,40	4,86	15,73	4,67	15,79
податок на прибуток	4,67	16,86	4,40	14,38	3,23	10,47	4,10	13,90
акцизний податок	2,25	6,93	2,21	6,20	2,93	9,44	2,46	7,52
мито	1,36	4,19	1,34	3,56	1,27	3,93	1,32	3,89
Неподаткові надходження	6,76	24,48	6,76	22,18	5,68	18,31	6,40	21,66
кошти що перераховуються НБУ до бюджету	0	0	0,57	1,92	1,82	5,83	0,80	2,58

Протягом останнього десятиріччя в Україні формується нова система економічних відносин, в основу якої покладені сучасні ринкові принципи та засади державного регулювання розвитку економіки та соціальної сфери. За таких умов важливого значення набуває бюджет як дієвий важіль впливу на макроекономічні процеси.

Метою бюджетної політики останніх років є підвищення рівня державних соціальних стандартів надання державних та громадських послуг та зниження рівня бідності в країні. Бюджетна політика проводитиметься в напрямі підвищення рівня збалансованості та прозорості бюджету та посилення впливу

бюджетного регулювання на соціально–економічний розвиток держави та адміністративно–територіальних одиниць.

Реалізація цієї мети пов'язана з підвищенням обґрунтованості бюджетних показників, зокрема доходів бюджету. При цьому важливим завданням є удосконалення методології прогнозування надходжень бюджету при складанні проекту бюджету на основі дослідження їх взаємозв'язку з динамікою макроекономічних показників.

Згідно Закону України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», визначено правові, економічні й організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів соціально-економічного розвитку країни, окремих галузей економіки, адміністративно-територіальних одиниць, які розробляються на основі комплексного аналізу демографічної ситуації, стану використання природного, виробничого, науково-технічного та трудового потенціалу, конкурентоспроможності вітчизняної економіки, оцінки досягнутого рівня розвитку економіки і соціальної сфери та з урахуванням впливу зовнішніх політичних, економічних та інших факторів і очікуваних тенденцій зміни впливу цих факторів у перспективі.

Прогноз соціально-економічного розвитку країни на середньостроковий період та короткостроковий період за винятком п'ятого та шостого блоків відображає: аналіз соціально-економічного розвитку країни за попередній період та характеристику основних проблем розвитку економіки й соціальної сфери; очікувані зміни зовнішньополітичної та зовнішньоекономічної ситуації та їх вплив на економіку країни; оцінку впливу можливих заходів державної політики у прогнозному періоді на розвиток економіки й соціальної сфери; цілі та пріоритети соціально-економічного розвитку та пропозиції щодо напрямів державної політики в цей період; прогноз кон'юнктури на внутрішніх та зовнішніх ринках стратегічно важливих видів товарів і послуг; основні макроекономічні й інші показники та баланси економічного й соціального розвитку, у тому числі у розрізі галузей економіки, Автономної Республіки

Крим, областей, міст Києва та Севастополя; висновки щодо тенденцій розвитку економіки країни в наступному році або протягом середньострокового періоду.

Показники прогнозу економічного і соціального розвитку України на короткостроковий період використовуються для розроблення державних цільових програм та для оцінки надходжень і формування показників Державного бюджету України, що надає можливість забезпечити наукову обґрунтованість планування та прогнозування бюджетних показників.

Поряд із цим важливе місце у бюджетному процесі щороку посідає розробка проекту Основних напрямів бюджетної політики на наступний бюджетний період, норми якого дають змогу чітко окреслити пріоритетні вектори впливу бюджетної політики на найважливіші сфери життя країни.

Згідно 33 ст. Бюджетного кодексу України зазначений Проект ґрунтується на прогнозних і програмних документах економічного та соціального розвитку і містить положення щодо: основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, рівня безробіття); основних завдань бюджетної політики, зокрема граничного обсягу дефіциту (профіциту) державного бюджету, частки прогнозного річного обсягу валового внутрішнього продукту, що перерозподіляється через зведений бюджет України, граничного обсягу державного боргу і граничного обсягу надання державних гарантій, встановлення розміру мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму та рівня його забезпечення; пріоритетних завдань податкової політики; реалізації пріоритетних державних (цільових) програм; взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами, включаючи обґрунтування питомої ваги місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України; інших питань, необхідних для складання проекту закону про Державний бюджет України.

Механізм середньострокового бюджетного планування і прогнозування, орієнтований на стратегічні пріоритетні завдання держави визначений згідно Нової редакції Бюджетного кодексу. Зокрема, передбачено складання прогнозу Державного бюджету України на наступні за плановим два бюджетні періоди, який ґрунтується на щорічному посланні Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України, Програмі діяльності Кабінету Міністрів України, прогнозних та програмних документах економічного та соціального розвитку, державних цільових програмах; визначено що зазначений прогноз включає індикативні прогнозні показники: основних макропоказників економічного і соціального розвитку України (із зазначенням показників номінального і реального обсягу валового внутрішнього продукту, індексів споживчих цін та цін виробників, офіційного обмінного курсу гривні у середньому за рік та на кінець року, прибутку підприємств, фонду оплати праці, рівня безробіття, експорту та імпорту товарів і послуг, а також інших показників, які застосовуються при складанні проекту бюджету); зведеного бюджету України за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування; державного бюджету за основними видами доходів, фінансування, видатків і кредитування;) державного боргу та гарантованого державою боргу, що визначаються з урахуванням стратегії управління державним боргом. Така стратегія затверджується Кабінетом Міністрів України і включає визначення пріоритетних цілей і завдань управління державним боргом на середньострокову або довгострокову перспективу та засобів їх реалізації; за бюджетними програмами, які забезпечують протягом декількох років виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі тих, що здійснюються із залученням державою кредитів (позик) від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій. Такі бюджетні програми за умови схвалення у встановленому законодавством порядку відповідних інвестиційних програм (проектів) включаються до прогнозу Державного бюджету України на наступні за

плановим два бюджетні періоди протягом усього строку їх реалізації; взаємовідносин державного бюджету з місцевими бюджетами.

Прогнозування доходної частини бюджету є важливим та необхідним етапом бюджетного процесу, який певним чином дозволяє визначити стратегічні напрями розвитку бюджетно-податкового регулювання, особливості формування бюджетних доходів на галузевому та територіальному рівні. Підвищення якісного рівня прогнозування податкових надходжень сприятиме посиленню результативності інституційних змін бюджетної системи. Обґрунтовані підходи до формування бюджетних доходів забезпечуватимуть посилення фінансової стабільності та створення сприятливих умов для довгострокового економічного зростання.

Покращення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку можливе за умови удосконалення фінансових інституцій та механізмів. Планування та прогнозування доходних джерел повинно базуватись на науково обґрунтованих засадах, доцільним є удосконалення бюджетного та податкового механізму, визначення основних чинників, які впливають на рівень доходів бюджету, зокрема макроекономічні тенденції, податкова політика.

2.2. Фінансово-бюджетна політика щодо планування видаткової частини бюджету

У даний час здійснена значна кількість наукових досліджень у сфері визначення значення фінансово-бюджетної політики у регулюванні соціально-економічного розвитку країни. Науковцями та практиками встановлено, що для забезпечення стійкого економічного зростання слід забезпечити збалансованість фінансової системи та проводити послідовну і системну фінансово-бюджетну політику, яка має сприяти досягненню прогнозованого рівня макроекономічної динаміки. Зазначене проявляється у досягненні індикативних значень помірних показників інфляції, стабільності податкової

системи, збалансованості бюджету, передбачуваного рівня валютного курсу, який сприяє посиленню конкурентоспроможності економіки, та стабільної ситуації з платіжним балансом. Разом з тим слід констатувати, що єдиним чітко вимірним показником є індекс споживчих цін, решта показників не мають відповідних встановлених нормативних значень. В умовах економічних трансформацій, скажімо рецесії, можуть бути суттєві відхилення щодо збалансованості рахунку поточних операцій платіжного балансу, збалансованості бюджету. Як наслідок, з метою компенсації втрат бюджетних доходів може проводитись компенсаторна податкова політика, яка потребуватиме внесення ряду змін у податкове законодавство. Водночас це не дає підстав стверджувати, що в даний період часу проводилась неефективна фінансово-бюджетна політика.

Фінансово-бюджетна політика має ґрунтуватись на використанні сукупності заходів грошово-кредитного регулювання, реалізації виваженої бюджетної політики з метою забезпечення низького цільового рівня інфляції. Важливим кроком стало запровадження в державі механізму інфляційного таргетування, що одночасно є найбільш сприятливим монетарним режимом для створення середовища низької та стабільної інфляції. Досягнення цілей щодо зниження індексу споживчих цін відбувається у середньостроковому періоді, тому заходи «швидкого реагування» не можуть забезпечити достатню результативність в короткостроковому періоді. Регулювання грошової пропозиції шляхом зміни ставки рефінансування, збільшення депозитів на рахунках центральних банків або зміна обмінного курсу здійснюють вплив на інфляційну динаміку з лагом у часі, тому ефект від їх застосування має більш відтермінований ефект та часовий горизонт у порівнянні з інструментами бюджетної політики держави.

Регулювання видаткової частини бюджету як складової фінансово-бюджетної політики держави має бути спрямоване на створення умов для економічного зростання. Ефективність структурної модернізації бюджетних видатків значною мірою залежить від завдань соціально-економічного

розвитку, економічної динаміки та ступеню розвитку державних інститутів. Ступінь перерозподілу валового внутрішнього продукту через видаткову частину бюджету та їх структура корелює з показниками макроекономічного розвитку країни, здійснює відповідний вплив для зростання обсягів виробництва та росту внутрішнього попиту, визначає тенденції розвитку людського капіталу в середньостроковій перспективі. В умовах динамічності перетворень в економіці та державних фінансів важливим є пошук збалансованої моделі гармонійного фінансування поточних видатків бюджету та видатків розвитку.

Середнє значення частки видатків зведеного бюджету в ВВП за період 2004-2018 років складає 31,19 відсотка, при цьому у розрізі п'ятирічних періодів 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 років зафіксовано висхідну тенденцію значень даного показника (табл. 2.2). Якщо у 2004-2008 році значення приведенного показника становило 28,83 відсотка, то у 2014-2018 роках сягнуло позначки у 34,01 відсотка. Зростання показника перерозподілу ВВП через бюджетну систему за аналізований період на 5,18 відсоткових пункти значною мірою забезпечено за рахунок зростання відповідних показників видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення – на 2,76 відсоткових пункти, освіту – 1,19 відсоткових пункти, загальнодержавні функції – 0,71 відсоткових пункти. Доцільним є здійснення аналізу структури видаткової частини зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації. Найвищу частку в структурі видатків у розрізі функціональної класифікації займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. У період 2004-2018 років середнє значення даного показника становило 23,96 відсотка.

Показники видаткової частини зведеного бюджету у розрізі функціональної класифікації за період 2004-2018 років

	2004-2008		2009-2013		2014-2018		2004-2018	
	частка у млн. ₴	частка у структурі, %	частка у млн. ₴	частка у структурі, %	частка у млн. ₴	частка у структурі, %	частка у млн. ₴	частка у структурі, %
Видатки зведеного бюджету, у тому числі:	28,83	100,00	33,14	100,00	34,01	100,00	31,99	100,00
Загальнодержавні функції	3,85	13,48	3,61	10,89	4,56	13,40	4,01	12,59
Оборона	1,67	5,84	1,16	3,53	1,49	4,38	1,44	4,58
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,22	7,71	2,62	7,90	2,69	7,92	2,51	7,84
Економічна діяльність	4,25	14,67	5,07	15,37	3,70	10,91	4,34	13,65
Охорона навколишнього природного середовища	0,32	1,11	0,29	0,88	0,31	0,92	0,31	0,97
Житлово-комунальне господарство	0,75	2,59	0,91	2,78	0,92	2,69	0,86	2,68
Охорона здоров'я	3,43	11,94	3,80	11,47	3,87	11,39	3,70	11,60
Духовний та фізичний розвиток	0,72	2,49	0,88	2,65	0,89	2,61	0,83	2,58
Освіта	5,46	18,94	6,70	20,18	6,65	19,55	6,27	19,56
Соціальний захист і соціальне забезпечення	6,17	21,24	8,10	24,37	8,93	26,26	7,74	23,96

Соціальна складова бюджетної політики має бути спрямована на зниження кількості бідних, компенсації втрати доходів непрацездатним верствам населення на рівні не нижчому реального прожиткового мінімуму. Однак реалізація зазначеного потребує не лиш змін бюджетної політики чи підвищення обсягу виділення бюджетних асигнувань. Важливим є узгодження пріоритетів соціального захисту суспільства та бюджетних можливостей держави, інституційне удосконалення систем пенсійного забезпечення та інших

видів обов'язкового загальнодержавного соціального страхування. Збільшення видатків бюджету має супроводжуватись досягненням належного рівня бюджетної результативності, що можна оцінити за допомогою комплексної оцінки показників бюджетних та державних цільових програм.

У процесі аналізу слід відмітити тенденцію збільшення вагових показників видатків зведеного бюджету на освіту, охорону здоров'я, духовний та фізичний розвиток: якщо у 2004-2008 роках частка даних видатків у зведеному бюджеті складала 33,37 відсотка та у ВВП – 9,61 відсотка відповідно, то у 2014-2018 роках значення даних показників склали 33,55 та 10,80 відсотка, що сприяє розвитку людського капіталу, який є важливим інструментом стимулювання економічного зростання. Інвестиції у людський капітал, у тому числі за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, посилюють інноваційний потенціал галузей суспільного виробництва, що сприяє розвитку національної економіки. Належне фінансування освіти, науки, охорони здоров'я сприяє зміцненню інституційних засад фінансово-економічної політики країни. Розвиток людського капіталу є пріоритетним напрямом державної політики з огляду на його значущість у сфері підвищення рівня продуктивності соціально-економічних відносин. Особливістю здійснення капіталовкладень в людський капітал є те, що даний інструмент регулювання посилює свій ступінь впливу на економічне зростання з лагами у часі. Необхідними складовими інноваційної економіки, у структурі якої переважають високотехнологічні уклади, є достатній рівень кваліфікації працівників, високі стандарти життя населення, що підтверджує важливість бюджетного фінансування цільових програм розвитку людського капіталу.

Збільшення обсягів видатків на загальнодержавні функції у 2014-2018 роках значною мірою пов'язане із збільшенням видатків на обслуговування державного боргу внаслідок стрімкої девальвації національної грошової одиниці та вимушеного збільшення обсягів запозичень на рефінансування існуючого боргу, насамперед короткострокового. Так, якщо частка видатків державного боргу в 2004-2008 роках становила 1,16 відсотка від валового

внутрішнього продукту, то у 2014-2018 роках даний показник склав 2,64 відсотка. З огляду на зазначене, держава має проводити збалансовану бюджетну політику, бюджет має ухвалюватися та виконуватись із первинним профіцитом у середньостроковій перспективі. Ключовим фактором зниження боргового навантаження на бюджет є співпраця з міжнародними фінансовими інститутами, які надають кредити під невисокі відсотки, що допоможе знизити вартість обслуговування зовнішнього державного та гарантованого державою боргу. Макроекономічна стабілізація, зниження індексу споживчих цін, відновлення довіри економічних агентів до вітчизняної фінансової системи мають поступово знижувати дохідність за облігаціями внутрішньої державної позики, що також сприятиме зменшенню боргового навантаження на бюджет.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

3.1. Вплив фінансово-бюджетної політики на економічне зростання

Проведений аналіз фінансово-бюджетної політики України та оцінка її впливу на розвиток економічної ситуації в країні зумовлює необхідність подальших зусиль, спрямованих на підвищення її ефективності та результативності. Фінансова політика країни має формуватися на основі науково обгрунтованої концепції розвитку фінансово-економічних відносин, спрямованої на створення умов для підвищення темпів економічного розвитку країни. Важливим є подальший розвиток підходів щодо вдосконалення інституційних та методологічних засад державного фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу. Від виваженості та своєчасності управлінських рішень державних інститутів щодо формування фінансової політики залежить якість інституційного середовища модернізації економіки, інвестиційна привабливість та ділова активність економічних агентів, соціальна стабільність у суспільстві.

У процесі реалізації виваженої бюджетно-податкової, монетарної, соціальної і інвестиційної політики, органи фінансового регулювання мають більш поглиблено враховувати інституційний підхід щодо формування архітектоники фінансової системи, з огляду на структурні особливості економіки та пріоритети суспільного розвитку. Для підвищення результативності структурних перетворень економіки та забезпечення макроекономічної стабільності важливим є удосконалення системи управління державними фінансами. Фінансова політика країни передбачає алгоритми управління фінансами, тобто вироблення цілей і завдань, на які необхідно спрямувати асигнування, пошук ресурсів і шляхів досягнення поставлених цілей, в поєднанні з впливом на зовнішні чинники, від яких також залежить отримання намічених соціально-економічних результатів. При цьому фінансова

політика передбачає впорядкування відносин, що виникають при формуванні фінансових ресурсів, бюджетних та позабюджетних фондів коштів з метою вирішення всього спектру економічних, соціальних, правових та інших задач, що стоять перед державою [27].

Бюджетна політика виходячи із зростаючих потреб дохідної частини зведеного бюджету, багато в чому диктує зміст податкової та митної політик; суттєво впливає на банківську та валютну політики через фінансові потоки на рахунках у комерційних банках підрядників робіт і постачальників товарів для державних потреб, на інвестиційну політику – через великі суми коштів, що виділяються на спорудження об'єктів інфраструктури, на фондову політику – в основному за рахунок випуску і розміщення державних позик.

Система бюджетного регулювання економічного розвитку країни вдосконалюється та адаптується до змін макроекономічного середовища. Важливим є удосконалення складової регулювання міжбюджетних відносин, яке б забезпечило фіскальну децентралізацію місцевих бюджетів та сприяло б розвитку адміністративно-територіальних одиниць. В сучасних умовах значна частина їх бюджетів є реципієнтами, залежними від державної фінансової підтримки. У місцевої влади до початку проведення децентралізації було недостатньо стимулів для ефективного розвитку економіки – вигідніше залишатися «реципієнтом», ніж переходити в розряд «донорів». Переконаливим свідченням такого є той факт, що дотаційність 5419-ти місцевих бюджетів становить понад 70%, 483 територіальні громади на 90% утримуються за рахунок коштів державного бюджету. Їх коштів вистачає здебільшого на покриття захищених статей видатків. Водночас самодостатність окремої території слід розглядати з погляду власної ресурсної бази місцевого бюджету та методики здійснення фінансового вирівнювання між державним та місцевими бюджетами, спрямованої на зменшення питомої ваги дотації вирівнювання в обсязі місцевого бюджету. Існуючій бюджетній системі властиве і перекладання на органів регіональної влади великої кількості проблем, вирішення яких вимагає великих витрат. Рішення багатьох з цих

проблем можливе, якщо в розпорядженні буде достатньо фінансових коштів для покриття цих витрат.

Очевидним є і той факт, що при формуванні бюджетної системи на регіональному рівні діє принцип залишковості. Іншими словами, спочатку формується дохідна частина зведеного бюджету, а потім, якщо регіональній владі не вистачає коштів, то проводиться її фінансова підтримка за рахунок державного бюджету.

Ще одна проблема – значна частина населення регіонів – це громадяни, які працюють у бюджетній сфері, які отримують заробітну плату за рахунок коштів бюджету. Є ще й пенсіонери, інваліди та інші соціально незахищені версти населення, які отримують допомогу з державних позабюджетних соціальних фондів. Значення міжбюджетних трансфертів як фактору суспільного розвитку повинно зростати разом з перерозподілом функцій центральних органів влади на користь місцевих органів влади, що сприятиме збільшенню ролі місцевих органів влади при наданні окремих суспільних послуг.

Основними рисами діючої системи міжбюджетних відносин на сьогодні є: посилення диференціації органів місцевої влади за рівнем бюджетної забезпеченості та основними показниками соціально економічного розвитку; відсутність чіткого переліку і стандартів якості бюджетних послуг, що фінансуються з бюджетів різного рівня; відсутність єдиної методики проведення аналізу стану територіальних бюджетів; відсутність оцінки реальних фінансових потоків між рівнями бюджетної системи; відсутність зв'язку між податковим потенціалом території і рівнем бюджетної забезпеченості; застосування нормативного методу в бюджетному плануванні орієнтоване на виконання нормативів мінімальної бюджетної забезпеченості. Фінансова допомога з регіонального бюджету надається переважно у вигляді нецільових дотацій на поточні витрати територій; обсяги та напрямки видатків місцевих бюджетів практично повністю регламентуються законами і регулюються урядом і регіональною владою. Однак місцеві бюджети несуть

основне навантаження з фінансування соціальної сфери, частка якої в їх витратах становить більше половини; фінансові повноваження місцевих органів влади недостатні для виконання покладених, на них функцій. Важливе завдання сучасного етапу розвитку міжбюджетних відносин – це визначення чіткого розмежування видаткових повноважень із закріпленням за кожним рівнем влади реальних прав та обов'язків.

Вважаємо, що сьогодні потрібна нова методика формування бюджетної системи, заснована на принципі достатності коштів як на державному, так і на місцевому рівнях бюджетної системи. Основною відмінною особливістю даної методики має бути закріплення джерел, що забезпечують достатність доходів відповідних бюджетів. При формуванні бюджету повинні виходити з функціональних обов'язків рівня державної влади та моделі бюджетного федералізму, що визначає розподіл бюджетних коштів «знизу-вверх», тобто спочатку бюджетними коштами забезпечуються бюджети нижчого рівня, а потім відбувається передача ресурсів до бюджетів більш вищого рівня. Отже, для формування дохідної частини бюджетної системи держави необхідно чітко визначитися з джерелами отримання доходу в той чи інший бюджет.

Бюджетні витрати повинні бути порівняні з можливостями місцевого бюджету. З метою більш ефективного використання бюджетних коштів в реалізації соціально-економічних завдань розвитку у формі цільових програм і концентрації зусиль щодо розв'язання проблем фінансування розвитку економіки регіону повинні бути визначені найбільш значущі та актуальні. Так, в першочерговому порядку капітальні вкладення повинні направлятися на співфінансування будівництва об'єктів, включених в адресну інвестиційну програму, в цільові регіональні програми.

Вважаємо, що для реалізації достатнього фінансового забезпечення функцій місцевого самоврядування необхідно застосовувати такі методи: організаційний метод, метод економічної взаємодії органів місцевого самоврядування і суб'єктів підприємницької діяльності; нормативно-правовий, інформаційний, організаційно-фінансовий.

На сучасному етапі розвитку податкових відносин податкова політика України покликана вирішувати проблеми, пов'язані не тільки з формуванням державного бюджету, а й з економічним і соціальним розвитком та інших основних суб'єктів економічних відносин (економічних суб'єктів і населення). Результати аналізу основних показників соціально-економічного розвитку засвідчили, що дохідна частина бюджету України формується в досить складних, нестабільних умовах, а тому цей процес потребує виваженої державної підтримки. На основі встановлення тісноти зв'язку між обсягами промислового виробництва та ВВП, а отже, і розмірами надходжень до бюджету, можна зробити висновок, що переважна частина надходжень формується саме у промисловості. Сумарна оцінка дохідної частини бюджету України та її складових елементів засвідчила, що найбільшу питому вагу в структурі державного бюджету мають фінансові ресурси підприємств. Саме тому на стимулювання розвитку вітчизняного реального сектора економіки мають бути спрямовані важелі бюджетно-податкового регулювання.

В Україні податкова політика спрямована на створення передумов економічного розвитку не набула ознак системності та послідовності. Проведене реформування податкової системи України зумовлює необхідність визначення науково обґрунтованих податкових ставок для різних галузей економіки, в основу диференціації яких мають бути покладені значущість кожного виду господарської діяльності для забезпечення перспектив суспільно-економічного розвитку, а також об'єктивні виробничо-технологічні параметри.

Ключовими проблемами податкової політики вважаємо істотні масштаби ухилення від сплати податків та опортуністичну поведінку платників податків у відносинах з державою та податковими інституціями; нерівновагу інтересів суб'єктів податкових відносин; недовіра формальних інститутів податків і невідповідність неформальних практик законним нормам взаємодії економічних агентів. Невідповідність між типами правил, що спричиняє нерівномірність і несправедливість у розподілі податкового навантаження між економічними агентами різних видів економічної діяльності породжуючи, разом з тим конфлікт інтересів платників податків.

На формування фінансових ресурсів населення найбільший прямий вплив має податок на доходи фізичних осіб, опосередкований – податок на прибуток та ПДВ, впливаючи на кінцевий результат діяльності підприємств. В умовах розвитку фінансово-політичної нестабільності, зважаючи на недостатню ресурсну базу комерційних банків, недовіру населення до комерційних банків важливо стимулювати вкладення коштів громадян у банки, тому впроваджене оподаткування доходів, одержаних від банківських вкладів у вигляді відсотків вважаємо недоцільним. Тут же потрібно підключити і фондову політику – основною передумовою вбачаємо створення можливостей для інвестування населенням залишків власних коштів в реальний сектор економіки.

Саме рівень оподаткування, що знаходиться в межах від 40-45 % забезпечить ефективність податкового регулювання економіки. Підвищені ставки, тим більше в економічних умовах, подібних українським, обмежують підприємницьку активність виробників товарів, послуг. Оптимальний рівень оподаткування запрацює як вбудований механізм економічного зростання лише в тому випадку, коли будуть відповідний рівень розвитку за всіма макроекономічними показниками, зокрема за факторами виробництва.

В Україні сформовані економічні умови характеризуються як не відповідають умовам, які забезпечують економічне зростання, яке є результатом взаємодії якісно розвинених, які відповідають сучасним вимогам факторів виробництва. У сучасних умовах до факторів виробництва відносяться крім традиційних праці, капіталу і землі, ще нематеріальні активи, впровадження результатів науково-технічного прогресу (можливість виробництва до освоєння інноваційних проектів).

Таким чином, будь-який рівень оподаткування, незалежно від того чи відповідає він рівню в 45%, чи нижче, або вище нього, не може забезпечити розвиток виробництва на сучасному рівні. Для цього потрібно забезпечити відповідний рівень факторів виробництва, зокрема рівень розвитку реального сектору економіки. Тому пільги, в першу чергу, мають бути спрямовані саме на всебічну підтримку виробництва та стимулювання інвестицій у реальний

сектор економіки. При цьому податкові пільги повинні не просто збільшувати прибуток підприємства; вони мають стимулювати власника до ефективного вкладання отриманого прибутку в економічний розвиток. В іншому разі не відбудеться зростання податкових надходжень до бюджету, а отже, і нарощування дохідної частини бюджету. У зв'язку з цими обставинами, пільги, метою застосування яких є формування і нарощування дохідної частини бюджету держави, мають бути переважно інвестиційного спрямування. До таких пільг відносяться прискорена амортизація, інвестиційний податковий кредит та інвестиційна податкова знижка.

Таким чином, пропонуємо чотири напрями вдосконалення податкової політики України з метою підвищення кількості податкових надходжень до бюджету. Комплекс трансформаційних заходів має включати: спрощення податкової системи шляхом вдосконалення системи адміністрування податків, зменшення частоти сплати податків шляхом розширення сфери застосування форм електронної звітності та за допомогою сучасних засобів зв'язку; забезпечення справедливого ставлення до всіх груп платників податків за допомогою перегляду режиму оподаткування закордонних доходів та іноземних інвесторів в бік лібералізації руху капіталів та залучення інвестиційних ресурсів у національну економіку, спрощення процедур податкових перевірок, скорочення їх кількості та тривалості, впровадження принципу аналізу ризиків як керівного при проведенні інспектування, забезпечення застосування податкового та митного законодавства України на рівних умовах шляхом переходу від декларативних заяв до конкретних дій; надання стимулюючого характеру національній податковій системі шляхом зменшення податкового тиску на окремі групи економічних суб'єктів, зокрема впровадження податкових пільг оподаткування для інвестиційно активних підприємств, що створюють нові робочі місця та впроваджують інновації; розвиток і доопрацювання вітчизняного податкового законодавства за допомогою розширення нормативної бази регулювання трансфертного ціноутворення, розширення мережі укладених Україною угод про уникнення

подвійного оподаткування;

Окрім того, вважаємо, що при справлянні ПДФО теж варто наслідувати досвід країн Європейського Союзу, в яких оподаткуванню підлягає спільний дохід сім'ї з урахуванням кількості утриманців. Наприклад, у Франції для платників податку присвоюють коефіцієнти: коефіцієнт 1 – самотнім особам без дітей; коефіцієнт 2 – одруженим особам без дітей; коефіцієнт 3 – подружжю з однією дитиною; коефіцієнт 3,5 – подружжю з двома дітьми; коефіцієнт 4 – подружжю з трьома дітьми.

Тоді податок на доходи фізичних осіб визначають за таким алгоритмом: 1) загальну суму сімейного доходу ділять на відповідний коефіцієнт; 2) обчислюють податок за ставкою, передбаченою для даного рівня доходів; 3) одержану суму множать на той самий коефіцієнт, що в пункті 1. А у Великій Британії та Німеччині платники податку мають право обирати: оподатковувати доходи подружжя спільно чи відокремлено.

Загалом, будь-які вдосконалення структури системи оподаткування України або принципів вітчизняної податкової політики необхідно здійснювати з обов'язковим урахуванням сучасних процесів міжнародної податкової конкуренції та європейської податкової гармонізації, тож орієнтиром для трансформацій має бути не лише формування податкових конкурентних переваг України, але й пошук її гармонійного місця в європейському податковому просторі.

Отже, на нашу думку, в сучасних умовах проведення дослідження основних напрямків фінансової політики на основі когнітивного аналізу і розробка на його основі переліку заходів щодо її вдосконалення є не стільки актуальним, скільки необхідним кроком з підняття її на якісно новий, більш високий рівень результативності.

3.2. Пріоритетні завдання бюджетної політики у системі державного регулювання економіки

Досліджуючи питання ролі бюджетної політики у забезпеченні розвитку суспільства, насамперед, потрібно окреслити імперативні елементи даного розвитку. Значна частина економістів відстоює думку, що характерними ознаками суспільного розвитку є зростання значень показників доходу на валового внутрішнього продукту на душу населення, зниження рівня бідності, значної диференціації в одержуваних доходах, досягнення соціальної справедливості. Крім того, важливим є дослідження динаміки індексу людського розвитку, який є інтегрованим показником та включає у собі оцінку стану очікуваної тривалості життя, рівня доходів та якості освіти.

Разом з тим в більшій мірі, питання розвитку суспільства ототожнюється з економічним зростанням, а саме ростом реального валового внутрішнього продукту. При цьому слід розрізняти два аспекти економічного розвитку: довгостроковий економічний розвиток який є структурною складовою розвитку та характеризує показник потенційного виробництва товарів та надання послуг. Вплив на довгострокову складову здійснюють фундаментальні фактори, кількість та якісний рівень капіталу, засобів праці та робочої сили, а також інституційне середовище економіки. Водночас, фінансова стійкість і макроекономічна стабільність є ключовими умовами для підтримки економічного зростання у середньо- та довгостроковому періоді. Суттєвий рівень фіскального дефіциту, значний рівень державного боргу можуть стримувати приватні інвестиції і знижувати темпи економічного розвитку. Бюджетна політика є активним інструментом економічної політики держави, в сучасних умовах одним з першочергових її завдань є забезпечення фінансової стійкості та збалансованості бюджетної системи, узгодження розміру фіскального дефіциту з Міжнародним Валютним Фондом у рамках програми Extended Fund Facility, що спрямовано на досягнення макроекономічної стабілізації.

У процесі формування бюджетної політики мають враховуватись суспільні інтереси, за рахунок виділення відповідних видатків бюджету реалізуються функції і завдання держави. Бюджетна політика формується у ході бюджетного процесу та передбачає визначення цілей і завдань у сфері державних фінансів, розробку механізму наповнення дохідної частини бюджету, вибору напрямів використання бюджетних коштів, управління фінансами у бюджетній сфері. На думку Т. Боголіб, бюджетна політика має стати більш ефективним інструментом реалізації державної соціально-економічної політики, її надійним, точно прорахованим фінансовим забезпеченням. Критерієм ефективності бюджетної політики є досягнення цілей соціально-економічної політики, на реалізацію яких спрямовуються державні фінансові ресурси.

На основі аналізу бюджетної ефективності і міжнародних зіставлень хотілося б, по-перше, розглянути ті напрямки, за якими необхідно проводити структурні реформи в рамках державного сектора і коригувати бюджетні витрати, а по-друге – оцінити потенціал підвищення ефективності витрат. Сучасні економічні реалії свідчать, що інституційне забезпечення та структура державного сектора і відповідно державних витрат в Україні потребує удосконалення. Емпіричний аналіз, свідчить, що рівень зайнятості в державному секторі, так само як і частка його в бюджетних витратах, перевищує аналогічні показники країн Європейського Союзу з трансформаційною економікою. Крім того, при середньому рівні державних інвестицій і відносно низьких витратах на розвиток людського потенціалу (освіта, охорона здоров'я) український бюджет характеризується значними адміністративними витратами, витратами неінвестиційного характеру на підтримку економіки, а також високим рівнем витрат на соціальні потреби. На наш погляд, більш сучасний низький рівень наявних бюджетних ресурсів і необхідність скорочувати дефіцит бюджетної системи при збільшених витратах соціального характеру роблять неможливим збереження існуючої структури бюджетних витрат, тому єдиною можливістю забезпечення державних послуг в потрібному обсязі, а також підтримки сталого економічного зростання є підвищення ефективності державних витрат і

коректування їх структури у бік збільшення «продуктивних» – при скороченні непродуктивних і низькоефективних витрат.

Про необхідність змін свідчить і аналіз впливу бюджетної політики на структуру і ефективність соціально-економічної політики держави. Значення питомої ваги видатків соціального спрямування зведеного бюджету коливається в межах від 17,4 до 22,4 відсотка, усереднене значення приведенного показника складає 19,91 відсотка (табл. 3.1). Аналіз даних, які представлені в таблиці, надає змогу дійти висновку, що видатки на фінансування галузей соціальної сфери, значною мірою, здійснюються за рахунок місцевих бюджетів – так їх частка становить 56,50 відсотка, відповідно частка державного бюджету становить 43,50 відсотка. Можна констатувати, що середнє значення показника питомої ваги видатків соціального спрямування у загальній структурі видатків зведеного бюджету за аналізований період складає – 59,24 відсотка, державного бюджету – 44,59 відсотка, місцевих бюджетів – 79,92 відсотка відповідно. Відомо, що зростання витрат на соціальну сферу та соціальну підтримку населення не є прямим фінансовим стимулом зростання економіки – незалежно від способу фінансування даних видатків, яке може відбуватися або за рахунок бюджетного дефіциту рахунок або за підвищення податкового навантаження. Поточний рівень соціальних зобов'язань держави є критичним, тому його подальше нарощування не доцільно з огляду на соціально-економічний розвиток країни.

Таким чином, у сфері соціальної підтримки питання реформування соціальної сфери та підвищення ефективності соціальних витрат, зокрема адресності допомоги та її реального впливу на зниження нерівності доходів, потребує першочергової уваги і вимагає цілеспрямованих заходів. Цей же загальний підхід необхідно проводити і за іншими напрямками. Утім, збільшення державних видатків на освіту та охорону здоров'я не гарантуватиме кращих результатів без проведення структурних реформ, які передбачають створення дієвих стимулів для зростання їх ефективності та елементів зворотного зв'язку для запобігання проблемам, що обов'язково виникнуть в ході реформування.

Частка видатків соціального спрямування у загальному обсязі зведеного,
державного, місцевих бюджетів та у ВВП, %

Роки	Питома вага видатків на фінансування галузей соціальної сфери у ВВП			Питома вага видатків на фінансування галузей соціальної сфери у загальній структурі видатків		
	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети
2009	18,3	8,8	9,5	56,6	46,5	71,1
2010	17,4	7,3	10,1	55,1	40,6	75,2
2011	18,6	8,7	9,9	56,6	45,3	74,0
2012	20,9	9,5	11,4	61,5	47,8	82,0
2013	22,2	10,3	11,9	63,5	49,6	84,6
2014	19,3	8,1	11,2	59,7	43,9	82,2
2015	21,2	8,7	12,5	60,3	45,1	79,8
2016	22,4	9,5	12,9	64,4	47,8	86,3
2017	19,7	8,0	11,7	59,1	41,6	82,5
2018	19,1	7,7	11,4	55,6	37,7	81,5

Отже, незважаючи на те, що бюджетна політика України спрямована на підвищення рівня життя населення і виконання всіх зобов'язань перед громадянами, на підтримку стратегічних та інноваційних галузей, забезпечення безпеки, створення потенціалу для сталого розвитку країни, вона не здатна забезпечити стабільний розвиток суспільства і спрямована на вирішення переважно короткострокових завдань, не повною мірою забезпечуючи справедливий перерозподіл коштів. Результативність видатків бюджету потребує підвищення, причому це стосується як соціальної сфери, так і інших видів видатків. За оцінками МВФ, в порівнянні з іншими країнами, що розвиваються, та країнами, схожими за рівнем середньодушового доходу, аналогічних результатів у сфері охорони здоров'я та соціальної підтримки можна досягти, використовуючи приблизно 60-70% обсягів бюджетних коштів,

тобто близько третини витрат у зазначених секторах є неефективними. Витрати на освіту порівняно ефективні, але ця оцінка досягається переважно за рахунок вищої освіти, витрати на шкільну освіту ефективні лише на 80%. Крім того, результати в галузі освіти оцінюються як порівняно низькі в порівнянні з іншими країнами при відповідно невисоких витратах. Висока оцінка ефективності освіти, ймовірно, не в усьому об'єктивна, так як найважливішими показниками результативності були рівні грамотності та участі у системі освіти. Обидва ці показники в Україні історично високі і визначені існуючою системою обов'язкової освіти. Традиційній критиці піддається система соціальної підтримки, яка не тільки недостатньо адресна, але, за оцінками експертів, перерозподіляє близько половини наданої підтримки на користь верхніх 60% населення за рівнем доходу. Найбільш ефективні допомоги на дітей, але й вони досягають тільки близько 30% одержувачів з низьким рівнем доходів. Як показує аналіз порівняльної ефективності витрат на соціальну сферу в регіонах, тут для всіх напрямків соціальної сфери оцінки ефективності знаходяться на рівні близько 60-70%, у тому числі за освітою, що пояснюється тим, що регіони фінансують найбільш проблемну шкільну освіту.

Крім того, існуюча бюджетна політика не в повній мірі відповідає вимогам результативного використання бюджетних коштів. Планування бюджетних витрат у загальному базується на показниках нормативних витрат і не враховує ефективності фінансованих робіт. У цього методу є ряд недоліків.

По-перше, при нормативному бюджетуванні з'являються нераціональні стимули до збільшення витрат, тому що, при економії коштів у поточному році організація обов'язково уріже бюджетні витрати на попередній рік. Планування бюджету проводиться «від досягнутого». Базою для розрахунку витрат за статтями є фінансові і натуральні нормативи, які в цілому створюються в ув'язці зі штатною чисельністю, кількістю займаних органом приміщень та інших параметрів. Все це призводить до того, що державні органи намагаються збільшити свої штати і отримати додаткове фінансування.

По-друге, при цьому плануванні немає стимулів ефективної діяльності, тому як ефективність не враховується безпосередньо при розподілу бюджету. Відсутність ув'язки обсягів наданих асигнувань обсягом та складністю здійснюваних функцій, а також неможливість конкретної диференціації оплати праці, обмеженість оперативного розпорядження витратами на утримання дробовими статтями бюджетних розписів, веде до відходу цілей діяльності від їх ресурсного забезпечення. У підсумку одні функції фінансуються зайве, а інші недостатньо.

По-третє, керівництво державних органів обмежена у свободі використання наданих коштів, що не дає здійснити витрати відповідно до завдань діяльності, обсягів і спеціальних вимог, що пред'являються характером виконуваних функцій. Головними параметрами контролю є статті витрат, а критеріями – цільове, своєчасне і повне застосування виділених коштів. Ці механізми ускладнюють раціональне використання бюджетних коштів і не дають організаціям швидко реагувати на зміни зовнішнього середовища, змінювати свою діяльність залежно від потреб в державних послугах, що постійно змінюються, застосовувати нові способи оптимізації діяльності.

По-четверте, планування бюджету на базі параметрів наявної структури органу, надання коштів в найсуворішій відповідності до прийнятого кошторису, управління використаними ресурсами, а не підсумками діяльності призводять до занадто високої централізації бюджетних і фінансових повноважень. З'являється великий, непродуктивний і неощадливий за часом і ресурсами потік фінансових погоджень, контролю та звітності, який частково замінює основну діяльність. Усе це впливає на якість надаваних конкретними органами державних послуг.

Важливим напрямом вдосконалення бюджетної політики у соціальній сфері є забезпечення взаємозв'язку стратегічного, економічного та бюджетного планування. У цьому зв'язку необхідно провести ревізію та оптимізацію всіх документів системи державного планування, для чого пропонується розділити і систематизувати їх в рамках трьох основних рівнів документів системи

державного планування: перший рівень – це документи, що визначають довгострокове бачення розвитку країни з ключовими пріоритетами, орієнтирами і національними показниками (Стратегічні плани розвитку на десятирічний період тощо); другий рівень – це документи с показниками розвитку галузей і регіонів, що визначають шляхи досягнення документів I рівня, на основі їх декомпозиції. До таких документів можна віднести державні програми, Прогноз соціально-економічного розвитку, галузеві програми, Програми розвитку територій; третій рівень – документ, що визначає стратегію розвитку сфери або галузі з досягнення показників документів 1 і 2 рівня. Такими документами є стратегічні плани державних органів.

Отже, в умовах сьогодення бюджетна політика держави є дієвим інструментом впливу на розвиток суспільства, оскільки метою бюджетної політики є досягнення балансу інтересів держави та суб'єктів економіки в їх фінансових взаєминах, спрямованих на забезпечення необхідних обсягів надходжень у доходну частину бюджету для виконання державою своїх соціально-економічних і політичних завдань, а також для стійкого економічного розвитку України.

Значимість бюджетної політики в регулюванні соціально-економічного розвитку суспільства передбачає необхідність чіткого визначення цілей, які повинні бути досягнуті при її реалізації, і завдань залежно від певного етапу розвитку країни. Ефективність бюджетної політики залежить від наукового потенціалу країни і від здатності залучення державою висококваліфікованих зарубіжних і вітчизняних фахівців.

Таким чином, для удосконалення бюджетної політики в частині видатків соціального спрямування спрямованих на суспільний розвиток: необхідним є скорочення обсягу видатків бюджету у відношенні до ВВП з метою забезпечення бюджетної збалансованості при новому рівні доходів, що дозволить запобігти накопичення державного боргу; слід присікти подальше нарощування непродуктивних соціальних витрат і витіснення ними продуктивних. Основними напрямками зниження соціальних витрат можна

назвати скорочення видатків на соціальну допомогу заможним громадянам, а також скорочення витрат на фінансування пільг окремим групам громадян шляхом посилення їх адресності.

Необхідно вжити заходів для підвищення ефективності бюджетних видатків соціального спрямування в усіх напрямках, в тому числі шляхом переходу від формального до фактичного використання на місцевому рівні принципів програмно-цільового планування видатків та контролю за результатами. Потрібно переглянути підходи і принципи до надання соціального захисту та соціального забезпечення з метою підвищення адресності допомоги населенню; активно проводити намічені структурні реформи у сфері освіти, охорони здоров'я, культури та інших галузях; розробити докладну систему оцінки ефективності соціальних бюджетних видатків на місцевому і державному рівні; забезпечити максимальну прозорість бюджетних видатків на соціальну сферу як при прийнятті рішень про їх розподіл, так і в процесі звітності та контролю за результатами.

Необхідно проводити модернізацію державного соціального сектору економіки, у тому числі, реструктуризацію бюджетної мережі – переводити бюджетні установи в нові організаційно-правові форми з метою створення стимулів для підвищення ефективності роботи всередині установ. Крім того, доцільно скорочувати число незатребуваних і неефективних установ шляхом їх укрупнення і реформування. В цілому реформування державного сектору має бути в першу чергу спрямоване саме на створення стимулів для ефективної роботи установ.

Має проводитись корекція рівня зайнятості в бюджетному секторі, у тому числі за рахунок перерозподілу зайнятих в аналогічні приватні підприємства. При цьому необхідно забезпечувати підвищення оплати праці працівників бюджетного сектора. Разом з тим слід стандартизувати вимоги до надання державних послуг, домагатися узгодженості між собою і з раніше затвердженими нормами стандартів, що вводяться.

Потенціал збільшення ефективності бюджетних витрат є за всіма розглянутими напрямками, і тому найважливіше завдання бюджетної політики полягає в практичній реалізації відповідних можливостей.

Процеси економічної глобалізації потребують належного рівня адаптації фінансових інститутів до змін макроекономічних показників, удосконалення їх функціональної структури. Під економічною глобалізацією слід розглядати неперервний процес підвищення рівня фінансово-економічної взаємодії між суверенними країнами, посилення ступеню їх інтегрованості у світову економіку, що проявляється, в тому числі шляхом активізації обсягів торгівлі товарами та послугами, збільшення обсягів потоків фінансових ресурсів та людського капіталу. Глобалізація обумовлює необхідність посилення ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів, підвищення якісного рівня управління бюджетно-податковою та грошово-кредитною системою з посиленням дієвості їх координації. В даних умовах фінансово-бюджетна політика країни стає більш залежною від зовнішньоекономічних факторів, що зумовлює подальшу необхідність удосконалення фінансової системи, реалізацію структурних реформ системи управління державними фінансами. Особливої значущості набувають питання впливу глобалізації на рівень бідності та соціальної нерівності у різних регіонах та країнах світу, оцінки впливу інтеграційних процесів на динаміку економічного зростання, реалізації протекціоністських заходів фінансово-бюджетної політики, ролі Міжнародного Валютного Фонду та інших фінансових організацій у забезпеченні макроекономічної стабілізації та подальшого розвитку економіки.

Глобалізація сприяє посиленню результативності фінансово-бюджетної політики адже надає змогу враховувати ретроспективний досвід реалізації заходів фіскальної та монетарної політики в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, враховуючи доцільність їх конвергенції та адаптації до національної інституційної моделі економічного розвитку. Ще четверть століття тому, при формуванні вітчизняної державної економічної політики вважалось, що рівень інфляції має бути мінімальним або взагалі

зведеним до нуля, проте досвід країн Японії та ряду країн Європейського Союзу, які зіткнулися із проблемою довгострокової дефляції чи занадто низької інфляції засвідчив, що це спричинює ще більший економічний дисбаланс та перешкоджає відновленню активності економічних агентів. Крім того, використання дефіцитного фінансування економіки в США, Японії, Великобританії в умовах рецесії та пост-стабілізаційного розвитку було дієвим заходом фінансової політики, однак обмеженим для використання країнами з трансформаційною економікою. Активізація глобалізаційних процесів надає можливість розширення ринків збуту для національних товаровиробників, залучення прямих та портфельних зовнішніх інвестицій та придбання новітніх виробничих та інформаційних технологій.

В умовах світової глобалізації, удосконалення національної моделі економічного розвитку має супроводжуватись з урахуванням комплексу інституційних особливостей розвитку економіки, пошуком балансу між державним та саморегульованими механізмами регулювання економічної динаміки, узгодженням концепції фіскальної політики з нормами соціального захисту та соціального забезпечення населення. З урахуванням циклічності економіки та значного впливу екзогенних факторів на стан вітчизняної економіки доцільним є формування та реалізація державної фінансової стратегії. Вдосконалення фінансово-бюджетної політики необхідно здійснювати з урахуванням соціально-економічних потреб суспільства, тенденцій економічного зростання, посилення дієвості механізму міжбюджетного регулювання, покращення якісного рівня макроекономічного прогнозування, підвищенням рівня обґрунтованості рішень щодо координації бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, що сприятиме збалансованому розвитку держави та її адміністративно-територіальних одиниць. Розробка заходів фінансової політики залежить від поставлених завдань, які потребують вирішення на певному етапі розвитку.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Фінансово-бюджетна політика розглядається як складова системи державного регулювання економіки, що передбачає використання інституційних механізмів, інструментів, важелів, форм фінансової архітекτονіки з метою забезпечення макроекономічної стабілізації, передумов для стійкого економічного зростання та збалансованого розвитку суспільних відносин. Архітектоніка фінансово-бюджетної політики має створювати інституційні умови функціонування бюджетного механізму з метою дієвого впливу на економічне зростання, всебічний розвиток суспільства, підвищення добробуту населення.

Фінансово-бюджетна політика відіграє значну роль, як джерело економічного росту, причому первинною є політика витрат, а політика доходів повинна розроблятися, виходячи з конкретних умов всієї економіки і цілей, що стоять перед державою. Велике значення мають цільові програми, за допомогою яких держава може, вирішуючи конкретні завдання, створювати умови для економічного росту в країні. Оцінюючи стратегічне позиціонування, Україна знаходиться на етапі переходу до економічного зростання, що умовно відповідає стану країн Центрально-Східної Європи та передбачає подібність поточних цілей фінансово-бюджетної політики: запобігання надмірному погіршенню сальдо поточного рахунку, підвищення довіри до економіки, оптимізація зовнішніх запозичень. Практичний досвід застерігає від акумулювання державного боргу понад порогове значення, що не перевищує 30% від ВВП у порівняно сприятливі періоди економічного зростання.

Питання формування дохідної частини бюджету усіх рівнів є достатньо важливими у процесі розробки і реалізації фінансово-бюджетної політики. Доходи бюджету складають не лише фінансову основу для виконання покладених на державу функцій, вони виступають засобом перерозподілу фінансових ресурсів у суспільстві на користь тих чи інших груп населення, галузей та територій і тому є одним із найважливіших елементів системи

фінансового і, в цілому державного регулювання соціально-економічного розвитку. Доходи бюджету певним чином визначають напрями використання накопичень, що утворюються у процесі економічної діяльності, регулюють попит, структуру обсягів виробленої продукції та кінцевого споживання.

Середнє значення частки доходів зведеного бюджету в валовому внутрішньому продукті за період 2006-2018 років становить 29,70 відсотка. При цьому слід відзначити, що протягом аналізованого періоду відбувалось поступове збільшення значень даного показника, про що свідчать дані у розрізі періодів: у 2006-2018 роках – 27,67 відсотка, 2011-2013 роках – 30,49 відсотка, 2014-2018 роках – 30,94 відсотка. Зростання даного показника значною мірою викликано збільшенням показника податкових надходжень (які складають на сучасному етапі понад 80 відсотків у структурі доходної частини бюджету) у валовому внутрішньому продукті з середнього значення у розмірі 19,90 відсотка у 2006-2010 роках до 25,00 відсотків у 2014-2018 роках. Збільшення приведенного показника більш ніж на 5 відсоткових пунктів свідчить про доволі суттєві зміни податкової політики. Насамперед, відбулось суттєве збільшення фіскальної ефективності адміністрування податку на додану вартість. Частка податку у структурі доходів зведеного бюджету зросла з 20,76 до 30,13 відсотка, в свою чергу по відношенню до валового внутрішнього продукту показник зріс з 5,76 до 9,31 відсотка.

Покращення якісного рівня формування доходів бюджету як інструменту фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку можливе за умови удосконалення фінансових інституцій та механізмів. Планування та прогнозування дохідних джерел повинно базуватись на науково обґрунтованих засадах, доцільним є удосконалення бюджетного та податкового механізму, визначення основних чинників, які впливають на рівень доходів бюджету, зокрема макроекономічні тенденції, податкова політика.

Регулювання видаткової частини бюджету як складова фінансово-бюджетної політики держави має бути спрямованою на створення умов для економічного зростання. Ефективність структурної модернізації бюджетних

видатків значною мірою залежить від завдань соціально-економічного розвитку, економічної динаміки та ступеню розвитку державних інститутів. Ступінь перерозподілу валового внутрішнього продукту через видаткову частину бюджету та їх структура корелює з показниками макроекономічного розвитку країни, здійснює відповідний вплив для зростання обсягів виробництва та росту внутрішнього попиту, визначає тенденції розвитку людського капіталу в середньостроковій перспективі. На динаміку показника частки державних видатків та видатків бюджету, зокрема впливає стан інституційної моделі соціально-економічного розвитку, ступінь інтеграції економіки в світову, циклічність економіки, демографічна структура населення, якісний рівень бюджетних інститутів, ступінь децентралізації бюджетної системи. В умовах динамічності перетворень в економіці та державних фінансів важливим є пошук збалансованої моделі гармонійного фінансування поточних видатків бюджету та видатків розвитку.

Середнє значення частки видатків зведеного бюджету в ВВП за період 2004-2018 років складає 31,19 відсотка, при цьому у розрізі п'ятирічних періодів 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018 років зафіксовано висхідну тенденцію значень даного показника. Якщо у 2004-2008 році значення приведенного показника становило 28,83 відсотка, то у 2014-2018 роках сягнуло позначки у 34,01 відсотка. Зростання показника перерозподілу ВВП через бюджетну систему за аналізований період на 5,18 відсоткових пункти значною мірою забезпечено за рахунок зростання відповідних показників видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення – на 2,76 відсоткових пункти, освіту – 1,19 відсоткових пункти, загальнодержавні функції – 0,71 відсоткових пункти. Доцільним є здійснення аналізу структури видаткової частини зведеного бюджету в розрізі функціональної класифікації. Найвищу частку в структурі видатків у розрізі функціональної класифікації займають видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. У період 2004-2018 років середнє значення даного показника становило 23,96 відсотка.

Проведений аналіз фінансово-бюджетної політики України та оцінка її

впливу на розвиток економічної ситуації в країні зумовлює необхідність подальших зусиль, спрямованих на підвищення її ефективності та результативності. Фінансова політика країни має формуватися на основі науково обґрунтованої концепції розвитку фінансово-економічних відносин, спрямованої на створення умов для підвищення темпів економічного розвитку країни. Важливим є подальший розвиток підходів щодо вдосконалення інституційних та методологічних засад державного фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку країни на середньострокову перспективу. Від виваженості та своєчасності управлінських рішень державних інститутів щодо формування фінансової політики залежить якість інституційного середовища модернізації економіки, інвестиційна привабливість та ділова активність економічних агентів, соціальна стабільність у суспільстві.

Питання розвитку суспільства ототожнюється з економічним зростанням, а саме ростом реального валового внутрішнього продукту. При цьому слід розрізняти два аспекти економічного розвитку: довгостроковий економічний розвиток який є структурною складовою розвитку та характеризує показник потенційного виробництва товарів та надання послуг. Вплив на довгострокову складову здійснюють фундаментальні фактори, кількість та якісний рівень капіталу, засобів праці та робочої сили, а також інституційне середовище економіки. Водночас, фінансова стійкість і макроекономічна стабільність є ключовими умовами для підтримки економічного зростання у середньо- та довгостроковому періоді.

Процеси економічної глобалізації потребують належного рівня адаптації фінансових інститутів до змін макроекономічних показників, удосконалення їх функціональної структури. Глобалізація обумовлює необхідність посилення ролі держави в регулюванні соціально-економічних процесів, підвищення якісного рівня управління бюджетно-податковою та грошово-кредитною системою з посиленням дієвості їх координації. В даних умовах, фінансово-бюджетна політика країни стає більш залежною від зовнішньоекономічних факторів, що зумовлює подальшу необхідність удосконалення фінансової

системи, реалізацію структурних реформ системи управління державними фінансами. Активізація глобалізаційних процесів надає можливість розширення ринків збуту для національних товаровиробників, залучення прямих та портфельних зовнішніх інвестицій та придбання новітніх виробничих та інформаційних технологій. Водночас слід усвідомлювати, що розвинуті країни світу обмежують доступ товарів з ринків країн, що розвиваються нетарифними методами, а процес залучення прямих іноземних інвестицій у галузі переробної промисловості або розробку високотехнологічних платформ є доволі складним, так як правило, потребує реалізації довготривалої державної політики. До того ж, приплив іноземних інвестицій в період економічного росту може сприяти ще вищим темпам її розвитку, однак у період економічного спаду відбуватиметься відтік капіталу, що поглибить амплітуду падіння реального валового внутрішнього продукту. Для України актуальною проблемою, яка викликана, в тому числі за рахунок глобалізації є відтік робочої сили, як з високим інтелектуальним потенціалом так і робітничих професій, що загострює посилює демографічну кризу та зниження економічного потенціалу в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах сучасних економічних реформ в Україні. Вісник ДДФА: Економічні науки. 2013. №2(30). С. 104–111.
2. Арсаханова З.А. Финансовая политика экономического роста: теория и практика / З.А. Арсаханова. М.: Изд-во «Экономика», 2014. 188 с.
3. Береславська О. І. Валютно-курсова політика в умовах інфляційного таргетування в Україні. Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України. 2017. № 2. С. 24–36.
4. Білорус О. Г. Відтворювальна еволюція та структурна трансформація глобального капіталу. Фінанси України. 2015. № 11. С. 7–21.
5. Богдан Т.П. Державний борг України: особливості формування та управління в сучасних умовах. Фінанси України. 2013. № 1. С. 32–46.
6. Боголіб Т.М. Бюджетна політика як інструмент макроекономічної стабільності. Економічний часопис-XXI. 2015. № 3–4 (1). С. 84–87.
7. Буряченко А. Є. Фінансовий потенціал регіонального розвитку : монографія. К. : КНЕУ, 2013. 342 с.
8. Бюджетна складова реалізації домінантних напрямів суспільного розвитку : монографія / за ред. Л. В. Лисяк ; Дніпропетр. держ. фінанс. акад. – Дніпропетровськ : ДДФА, 2015. 396 с.
9. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456–VI // Голос України. – 2010. – № 143
10. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки : монографія / за заг. ред. І. Я. Чугунова. К. : Глобус-Пресс, 2018. 350 с.
11. Василик О.Д. Бюджетна система України / О.Д. Василик К.: Центр навчальної літератури, 2004. 542 с.
12. Ватульов А. В. Фінансова політика у системі економічного розвитку. Економічний часопис - XXI. 2013. № 5-6 (1). С. 37-40.
13. Вінник Т.А. Збалансування складових фінансової політики на сучасному етапі розвитку України. Економіка, фінанси, право. 2013. № 9. С. 23–28.

14. Власюк О. С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. К. : НІСД, 2014. 432 с.
15. Городецька Т. Е. Архітектоніка бюджетної системи України: інституційний аспект. Вісник Нац. техн. ун-ту "ХПІ". 2014. № 66 (1108). С. 53-60.
16. Григорська О. С. Бюджетна політика у системі соціально-економічного розвитку суспільства. Інвестиції: практика та досвід. 2011. №10. С. 59-61.
17. Гриценко А. А. Сучасна криза у контексті логіки соціально-економічного розвитку. Економіка України. 2015. № 6. С. 18-37.
18. Даниленко А. І. Фінансові аспекти управління економічним розвитком. Економіка України. 2015. № 10. С. 4–22.
19. Данилишин Б. М. Основні напрями монетарної політики України. Фінанси України. 2018. № 2. С. 9–25.
20. Державне фінансове регулювання економічних перетворень: монографія / І.Я. Чугунов, А.В. Павелко, Т.В. Канєва та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 376 с.
21. Дзюблюк О. В. Валютна політика як фактор макроекономічної стабілізації. Фінанси України. 2016. №11. С. 33–51.
22. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання: монографія / І. В. Запатріна. К.: Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. 528 с.
23. Запатріна І. Формування фінансової політики держави: євроінтеграційний вимір. Вісник КНТЕУ. 2012. №. 2. С. 59–73.
24. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. К., 2010. 355 с.
25. Карлін М. І. Управління дефіцитом бюджету України: проблеми та перспективи. Економічний форум. 2017. № 1. С. 188–197.
26. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости процента и денег. Избранное / Дж. М. Кейнс. М.: Эксмо, 2008. 960 с.
27. Кириленко О. П. Формування інституційного забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні. Фінанси України. 2017. № 8. С.80–94.

28. Козарезенко Л. В. Фінансова політика розвитку людського потенціалу. К. : Центр учбової літератури, 2016. 411 с.
29. Колесов А.С. Эффективность финансовой политики государства: вопросы теории и практики: монография / А. С. Колесов. М.: Финансы. 2012. 309 с.
30. Конституція України / Верховна Рада України від 28.06.1996 р. №254 /96–ВР. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
31. Костіна Т. В. Фінансові системи провідних країн / Т. В.Костіна. Д: ДонНУЕТ, 2008. 232 с.
32. Крисоватий А., Синютка Н. Трансформація державних фінансів України в системі децентралізаційних процесів. Журнал європейської економіки. 2016. Т. 15, № 1. С. 35–56.
33. Крючкова Н. М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія / Н. М. Крючкова. О.: Астропринт, 2011. 174 с.
34. Крючкова Н.М. Податкова політика в системі макроекономічного регулювання: монографія. О. : Астропринт, 2011. 174 с.
35. Кучер Г. В. Державні фінансові ресурси : монографія. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608 с.
36. Лагутін В. Економічна політика держави та ефекти її реалізації. Вісник КНТЕУ. 2017. № 4. С. 5–20.
37. Лисяк Л. В., Журавель М. О. Бюджетна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України. Modern economics. 2018. № 9. С.53–59.
38. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія / Л.В.Лисяк. К.: ДННУ АФУ, 2009. 594 с.
39. Лук'яненко І. Г. Моделювання впливу змін фіскальної політики на економіку України. Бізнес Інформ. 2012. № 4 (411). С. 197–201.
40. Лук'яненко І. Г., Фарина О.І. Макрофінансова стабільність: моделі та методи оцінки : монографія. К. : НаУКМА, 2016. 185 с.
41. Лук'яненко І. Г. Бюджетно-податкова політика України: нові виклики: монографія / І. Лук'яненко, М. Сидорович. К.: НаУКМА, 2014. 229с.

42. Лютий І.О. Теоретико-методологічні засади бюджетної політики. *Фінанси України*. 2009. № 12. С. 13-19.
43. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти інституційної модернізації фінансової системи України. *Вісник КНТЕУ*. 2016. № 1 С. 5-23.
44. Макконнел К. Р. *Экономикс: принципы, проблемы и политика* / К. Р. Макконнел, С. Л. Брю. пер. с 14 англ. изд. М.: ИНФРА-М, 2003. 972 с.
45. Макогон В. Д. Бюджетна політика в механізмі управління державними фінансами. *Економічний вісник університету*. 2015. № 26/1. С.207-211.
46. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави : монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 364 с.
47. Макогон В. Д., Адаменко І.П. Фінансово-бюджетна політика як складова соціально-економічних перетворень. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 2 (14). Ч. 1. С. 129–135.
48. Мельниченко С.І. Державна фінансова політика соціально-економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 1. С. 12–22.
49. Молдован О.О. Державні фінанси України: досвід та перспективи реформ : монографія / О. О. Молдован. К. : НІСД, 2011. 380 с.
50. Мороз П. Координація бюджетної та грошово-кредитної політики України з метою стимулювання економічного зростання. *Банківська справа*. 2013. № 9–10. С. 86–95.
51. Нестеренко А. С. Фінансова система України: проблеми теорії: монографія / А. С. Нестеренко. Одеса : Фенікс, 2014. 574 с.
52. Нечаюк І.Б. Фінансова політика та її вплив на соціально-економічний розвиток України. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 7/8. С. 20-23.
53. Нікітішин А. О. Формування та розвиток інституційної архітектури податкового регулювання. *Бізнес Інформ*. 2018. № 2. С. 259–265.
54. Нова модель економічного зростання в Україні: монографія / за заг. ред. Т.М. Боголіб / Переяслав-Хмельницький: ВидКСВ, 2015. 694 с.

55. Опарін В. Системний підхід до формування державної фінансової політики. Економіка України. 2011. №9. С. 93-95.
56. П'ятаченко Г.О. Становлення та розвиток фінансів України (1917-2003) / Г. О. П'ятаченко. К. : НДФІ, 2005. 84 с.
57. Пасічний М. Д. Бюджетна політика за умов економічної кризи. Інвестиції, практика та досвід. 2018. № 19. С. 28–32.
58. Податкова політика: стратегія соціального розвитку: монографія / [Калінеску Т. В. та ін] ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. Л. : Вид-во СНУ ім. Володимира Даля, 2013. 255 с.
59. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. №2755–VI. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.47.11&nobreak=1>
60. Радіонов Ю. Д. Фінансова політика та проблеми ефективності її реалізації в Україні. Наукові праці НДФІ. 2014. Вип. 4. С. 20-26.
61. Розвиток державних фінансів України в умовах глобалізації: монографія / за ред. Луніної І. О.; Київ : Ін-т економіки та прогнозування НАН України, 2014. 295 с.
62. Савченко К.В. Стабілізаційна фінансова політика держави: концептуальні засади та механізм реалізації в Україні: монографія / К. В. Савченко. К. : Акад. муніцип. упр., 2014. 478 с.
63. Савчук Н. В. Бюджетні пріоритети України у контексті суспільного вибору : монографія. К. : КНЕУ, 2014. 325 с.
64. Самуельсон П. Макроекономіка / П. Самуельсон, В. Нордгауз; пер. з англ. К.: Основи, 1995. 544 с.
65. Селіверстова Л.С., Адаменко І.П. Фінансова політика в умовах інституційної економіки. Економіка та держава. 2018. № 1. С. 16–19.
66. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит; пер. с англ. М.: Эксмо, 2009. 956 с.
67. Соколовська А. М. Особливості податкової системи України та напрями її коригування. Фінанси України. 2013. № 9. С. 28-44.

68. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення. К.: Знання-прес. 2004. 454 с.
69. Соколовська А. М. Шляхи реформування податкової системи. *Фінанси України*. 2014. 12. С. 103–121.
70. Стратегія посткризового розвитку зовнішньоекономічного сектора України : монографія / [А.А. Мазаракі та ін.]; за ред. А.А. Мазаракі. – Київ: КНТЕУ, 2014. 651 с.
71. [Східницька Г. В.](#) Фінансова політика сталого розвитку сільських територій. *Сталий розвиток економіки*. 2015. № 1. С. 226-232.
72. Тарасюк М. Формування доходів бюджету в умовах трансформації економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2015. № 5. С. 63–71.
73. Фінансова інфраструктура України: стан, проблеми та перспективи розвитку : монографія / за заг. ред. В. Опаріна, В. Федосова. К. : КНЕУ, 2016. 695 с.
74. Фінансова система України: реструктуризація під впливом глобалізації як складова її безпеки: монографія / Д. М. Дмитренко. К. : Університет "Україна", 2011. 256 с.
75. Чугунов І. Довгострокова бюджетна стратегія в системі економічної циклічності. *Вісник КНТЕУ*. 2014. № 5. С. 64–73.
76. Чугунов І. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин. *Вісник КНТЕУ*. 2011. №. 4. С. 13–22.
77. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. К.: НІОС, 2003. 488 с.
78. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія. К. : НІОС, 2003. 488 с.
79. Чугунов І. Я. Інституційна архітектоніка бюджетної системи. *Фінанси України*. 2008. №. 11. С. 3–10.
80. Чугунов І. Я., Максюта А.А. Бюджетна складова суспільного розвитку. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 3. С. 45–54.

81. Чугунов І. Я., Пасічний М. Д. Фінансова політика України в умовах глобалізації економіки. Вісник КНТЕУ. 2016. № 5. С. 5–18.
82. Чугунов І. Я., Федосов В. М. Державний внутрішній фінансовий контроль: стратегія розвитку. Фінанси України. 2009. № 4. С. 3–12.
83. Чугунов І. Я., Собчук С. І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. Вісник КНТЕУ. 2018. № 3. С. 103–116.
84. Чугунов І., Макогон В. Бюджетна стратегія в умовах економічних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2018. № 5. С. 5–18.
85. Чугунов І.Я. Довгострокова бюджетна стратегія у системі економічної циклічності. Вісник КНТЕУ. 2014. № 5. С. 64–77.
86. Чугунов І.Я., Макогон В.Д. Бюджетно-податкова політика в умовах інституційних перетворень. Вісник КНТЕУ. 2014. № 4. С. 79–91.
87. Чугунов І.Я., Павелко А.В. Бюджетна політика економічного розвитку. Вісник КНТЕУ. 2015. № 2 (100). С. 64–73.
88. Шульга Н. Рефінансування банків України. Вісник КНТЕУ. 2016. № 3. С. 78–88.
89. Budget Policy of Social Development: Monograph/ General editorship Doctor of Economics, Professor Honored Worker of Science and Technology of Ukraine I. Ya. Chugunov. Tallinn. Estoni, 2018. 362 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Ставки ПДВ в країнах із розвинутою та трансформаційною економікою, %

№ п/ п	Країна	Ставки податку				
		Основн а	Знижені			
			№1	№2	№3	№4
1	Великобританія	15	5	-	-	-
2	Греція	19	9	4,5	-	-
3	Австрія	20	12	10	-	-
4	Бельгія	21	12	6	-	-
5	Болгарія	20	7	-	-	-
7	Ірландія	16	13,5	4,8	-	-
8	Іспанія	16	7	4	-	-
9	Італія	20	10	6	4	-
10	Кіпр	15	5	-	-	-
11	Люксембург	15	12	9	6	3
12	Мальта	18	5	-	-	-
13	Португалія	21	12	5	-	-
14	Франція	19,6	5,5	2,1	-	-
15	Австралія	20	-	-	-	-
16	Аргентина	21	10,5	-	-	-
17	Боснія і Герцеговина	17	-	-	-	-
18	Венесуела	11	8	-	-	-
19	Казахстан	12	-	-	-	-
20	Македонія	18	5	-	-	-
21	Норвегія	25	14	8	-	-
22	Уругвай	23	14	-	-	-

Додаток Б

Динаміка росту реального валового внутрішнього продукту в країнах ОЕСР за період 1981-2020 років, %

	1981– 1985	1986– 1990	1991– 1995	1996– 2000	2001– 2005	2006– 2010	2011– 2015	2016– 2020 ¹
Австралія	2,86	3,97	2,41	4,24	3,24	2,85	2,72	2,70
Австрія	1,48	3,03	2,22	3,02	1,72	1,33	1,06	2,18
Бельгія	0,95	3,09	1,60	2,90	1,82	1,41	1,00	1,52
Канада	2,71	2,63	1,72	4,02	2,57	1,16	2,17	2,06
Швейцарія	1,52	2,95	0,00	3,25	1,50	2,25	1,49	1,94
Чилі	-0,28	6,49	7,90	4,69	4,69	3,81	3,93	2,75
Німеччина	1,37	3,31	2,05	1,92	0,57	1,30	1,59	2,00
Данія	2,76	1,45	2,34	3,01	1,34	0,25	1,16	1,87
Іспанія	1,40	4,50	1,52	4,09	3,39	1,10	-0,21	2,53
Фінляндія	2,85	3,45	-0,36	5,08	2,59	0,93	0,00	2,19
Франція	1,60	3,39	1,29	2,91	1,66	0,79	0,97	1,62
Великобританія	2,38	3,52	1,63	3,18	2,81	0,40	2,00	1,58
Греція	0,15	1,27	1,26	3,65	3,90	-0,23	-3,91	1,55
Італія	1,69	3,12	1,31	2,00	0,94	-0,27	-0,61	1,13
Японія	4,28	5,00	1,58	1,11	1,18	0,15	0,99	1,00
Південна Корея	9,38	10,49	8,43	5,65	4,74	4,13	3,00	2,90
Мексика	2,03	1,72	2,18	5,10	1,66	1,99	2,86	2,65
Норвегія	3,48	1,70	3,74	3,63	2,21	0,94	1,65	1,78
ОЕСР	2,74	3,64	2,10	3,29	2,16	1,00	1,72	1,95
Португалія	0,90	5,68	1,73	4,08	0,87	0,63	-0,90	1,90
Швеція	2,00	2,40	0,75	3,58	2,63	1,67	2,06	2,27
Туреччина	4,87	5,67	3,32	4,10	4,95	3,35	7,12	3,45
США	3,36	3,36	2,59	4,30	2,54	0,78	2,09	2,19

¹ – прогнозні дані

Додаток Б

Показники доходної частини зведеного бюджету за період 2004-2018 років

	2004-2008		2009-2013		2014-2018		2004-2018	
	частк а у ВВП, %	частка у дохода х, %	частк а у ВВП, %	частка у дохода х, %	частк а у ВВП, %	частка у дохода х, %	частк а у ВВП, %	частка у дохода х, %
Доходи зведеного бюджету	27,6 7	100,0 0	30,4 9	100,0	30,9 4	100,00	29,7 0	100,00
податкові надходження, <i>в тому числі:</i>	19,9 0	71,91	22,7 8	74,71	25,0 0	80,80	22,5 6	75,81
податок на додану вартість	5,76	20,76	8,89	29,15	9,31	30,13	7,99	26,68
податок на доходи фізичних осіб	4,47	16,23	4,69	15,40	4,86	15,73	4,67	15,79
податок на прибуток	4,67	16,86	4,40	14,38	3,23	10,47	4,10	13,90
акцизний податок	2,25	6,93	2,21	6,20	2,93	9,44	2,46	7,52
МИТО	1,36	4,19	1,34	3,56	1,27	3,93	1,32	3,89
Неподаткові надходження	6,76	24,48	6,76	22,18	5,68	18,31	6,40	21,66
кошти що перераховують ся НБУ до бюджету	0	0	0,57	1,92	1,82	5,83	0,80	2,58

Додаток В

Показники видаткової частини зведеного бюджету у розрізі функціональної класифікації за період 2004-2018 років

	2004-2008		2009-2013		2014-2018		2004-2018	
	частка у всього	частка у структурі.	частка у всього	частка у структурі.	частка у всього	частка у структурі.	частка у всього	частка у структурі.
Видатки зведеного бюджету, в тому числі:	28,83	100,00	33,14	100,00	34,01	100,00	31,99	100,00
Загальнодержавні функції	3,85	13,48	3,61	10,89	4,56	13,40	4,01	12,59
Оборона	1,67	5,84	1,16	3,53	1,49	4,38	1,44	4,58
Громадський порядок, безпека та судова влада	2,22	7,71	2,62	7,90	2,69	7,92	2,51	7,84
Економічна діяльність	4,25	14,67	5,07	15,37	3,70	10,91	4,34	13,65
Охорона навколишнього природного середовища	0,32	1,11	0,29	0,88	0,31	0,92	0,31	0,97
Житлово-комунальне господарство	0,75	2,59	0,91	2,78	0,92	2,69	0,86	2,68
Охорона здоров'я	3,43	11,94	3,80	11,47	3,87	11,39	3,70	11,60
Духовний та фізичний розвиток	0,72	2,49	0,88	2,65	0,89	2,61	0,83	2,58
Освіта	5,46	18,94	6,70	20,18	6,65	19,55	6,27	19,56
Соціальний захист і соціальне	6,17	21,24	8,10	24,37	8,93	26,26	7,74	23,96

забезпечення								
--------------	--	--	--	--	--	--	--	--

Додаток Д

Частка видатків соціального спрямування у загальному обсязі зведеного,
державного, місцевих бюджетів та у ВВП, %

Роки	Питома вага видатків на фінансування галузей соціальної сфери у ВВП			Питома вага видатків на фінансування галузей соціальної сфери у загальній структурі видатків		
	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети	Зведений бюджет	Державний бюджет	Місцеві бюджети
2009	18,3	8,8	9,5	56,6	46,5	71,1
2010	17,4	7,3	10,1	55,1	40,6	75,2
2011	18,6	8,7	9,9	56,6	45,3	74,0
2012	20,9	9,5	11,4	61,5	47,8	82,0
2013	22,2	10,3	11,9	63,5	49,6	84,6
2014	19,3	8,1	11,2	59,7	43,9	82,2
2015	21,2	8,7	12,5	60,3	45,1	79,8
2016	22,4	9,5	12,9	64,4	47,8	86,3
2017	19,7	8,0	11,7	59,1	41,6	82,5
2018	19,1	7,7	11,4	55,6	37,7	81,5